

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Účast obhájce v přípravném řízení

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Jiří Jeřábek, CSc.

Diplomant:

Magda Besedová

5. ročník

K Zelené louce 1334, Praha 4, 148 00

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

Benedikt

OBSAH:

Úvod	4
1 Právo na obhajobu	5
1.1 Složky práva na obhajobu	6
1.2 Subjekt práva na obhajobu	7
1.3 Smysl a účel obhajoby	7
1.4 Vývoj práva na obhajobu	8
2 Postavení obhájce v řízení a jeho vztah k obviněnému	10
3 Nutná obhajoba	12
4 Ustanovený obhájce	14
4.1 Zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajovat	14
4.2 Odměna ustanoveného obhájce	15
4.3 Právo na bezplatnou nebo sníženou obhajobu	16
5 Zvolený obhájce	17
5.1 Volba obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení	19
5.2 Vyloučení zvoleného obhájce	21
6 Pluralita obhájců	22
7 Společný obhájce	25
8 Úloha advokáta při postupu před zahájením trestního stíhání	28
9 Právo na obhajobu zadrženého podezřelého	30
10 Zahájení trestního stíhání a účast obhájce ve vyšetřování	31
10.1 Účast obhájce při vyšetřovacích úkonech	33
10.2 Právo strany důkaz vyhledat, předložit a navrhnout jeho provedení	36
10.3 Dokazování ve standardním vyšetřování	37
10.4 Dokazování v rozšířeném vyšetřování	39
10.5 Právo obhajoby na nahlížení do spisu	42
10.6 Skončení vyšetřování a návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování	42
11 Účast obhájce ve zkráceném přípravném řízení	44
Závěr	48
Seznam literatury:	50

Úvod

Právo na obhajobu představuje pravidlo ústavněprávní úrovně a je jednou ze základních zásad trestního procesu. Mezi jedno z nejdůležitějších obhajovacích práv osoby, proti které se vede trestní řízení, patří právo zvolit si obhájce. Obhájcem může být pouze advokát, tedy osoba, která má teoretické znalosti, ale i řadu praktických zkušeností s prováděním obhajoby obviněných. Účastí obhájce v trestním řízení se posiluje postavení obviněného v trestním procesu. Obhájce je ten, kdo pomáhá obviněného provést spleť trestního procesu. Ukazuje mu všechny zákonné prostředky, kterými může svou vinu vyvrátit nebo alespoň zmírnit. Obhájce zabezpečuje, aby v trestním řízení bylo zjištěno vše, co svědčí ve prospěch obviněného a aby při rozhodování bylo ke všem těmto okolnostem přihlédnuto. Dohlíží také na to, aby trestní řízení proběhlo v souladu se zákonem a v případě, že tomu tak není, poukazuje na nedostatky a podává za obviněného opravné prostředky.

Trestní stíhání může být zahájeno, v případech, kdy jsou tu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a které odůvodňují dostatečně závěr, že jej spáchala určitá osoba. To znamená, že existuje vyšší stupeň pravděpodobnosti, že byl trestný čin spáchán a že jej spáchala určitá osoba, ale nejde o závěr konečný. Policejní orgán zpravidla nemá na počátku vyšetřování dostatek důkazů, ty získává až v průběhu vyšetřování či jsou zjištěny až v průběhu řízení před soudem. Není tedy vyloučeno, aby byla obviněná osoba, která je nevinná. Právě zajištěním zásady práva na obhajobu se má dosáhnout toho, aby nedošlo k odsouzení nevinného či aby pachatel byl odsouzen jen za trestný čin, který skutečně spáchal a aby mu byl uložen spravedlivý trest.

Ve své práci jsem se snažila ukázat současnou úpravu práva na obhajobu a postavení obhájce a nastínit některé problémy či nejasnosti, které mohou vznikat v praxi. Zabývala jsem se jak právem na obhajobu jako takovým a možnostmi, které dává osobě, proti níž se vede trestní řízení (například právo zvolit si obhájce či právo na ustanovení obhájce v případech nutné obhajoby), tak působením obhájce v přípravném řízení. Snažila jsem se ukázat, kdy a z jakých důvodů je vhodné mít obhájce, čím může být obhájce pro obviněného prospěšný a kde jsou meze trestní obhajoby.

1 Právo na obhajobu

Právo na obhajobu je základním občanským právem a jedním ze základních principů trestního řízení. Právo na obhajobu je garantováno Listinou základních práv a svobod (dále jen Listina) a jeho úpravu najdeme i v mezinárodních dokumentech o lidských právech. Jedná se zejména o čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který mimo jiné stanoví, že každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby a na to, aby se mohl spojit s obhájcem podle vlastní volby, má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy to zájmy spravedlnosti vyžadují, a to bezplatně v případě, že nemá dostatečné prostředky na zaplacení. Dalším významným dokumentem z hlediska obhajoby je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která ve svém čl. 6 odst. 3 stanoví, že obviněný má právo na čas a možnost přípravy obhajoby, na obhajobu vedenou jím samotným nebo jeho obhájcem, a také na bezplatnou právní pomoc. Spolu s presumpcí nevinny je právo na obhajobu *základní podmínkou spravedlivého procesu*.¹ Důležitou zárukou práva na obhajobu je zásada veřejnosti a zásada obžalovací.

Čl. 40 odst. 3 Listiny stanoví, že obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoli ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Právo obviněného odepřít výpověď, kterého nesmí být žádným způsobem zbaven, nalezneme v čl. 40 odst. 4 Listiny.

Právo na obhajobu je dále rozvedeno a zajištěno ustanovením § 2 odst. 13 trestního řádu (dále jen TR), podle kterého ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv. Smyslem této zásady, zavazující všechny orgány činné v trestním řízení a platné ve všech stádiích trestního řízení, je „*zaručit plnou ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž*

¹ Koláčková Jana, Šimková Kateřina: *Právo na spravedlivý proces v prostoru Evropských společenství*, Právní fórum, č. 11/2005

se řízení vede, tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto osobu viny zbavují nebo ji alespoň zmírňují.²

Pokud se týká obhajoby mladistvého obviněného, je rozvedena v § 42 a 44 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSVM). Podle § 42 odst. 2 ZSVM musí mít mladistvý obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.

1.1 Složky práva na obhajobu

Právo na obhajobu se skládá ze tří složek, které existují vedle sebe a v konkrétním případě mohou být využity současně. Jedná se o:

- **tzv. materiální obhajobu**, tedy právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí (zahrnuje zejména právo obviněného osobně se účastnit projednávání věci před soudem, vyjadřovat se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a důkazům o nich, právo činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, právo vyhledat důkaz, předložit důkaz, navrhnout důkaz a za podmínek stanovených trestním řádem i důkaz provést)
- **tzv. formální obhajobu**, nebo-li právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby, dále právo, aby mu byl obhájce ustanoven a právo na účast obhájce u procesních úkonů
- právo požadovat od orgánů činných v trestním řízení objasňovat se stejnou pečlivostí také všechny **okolností svědčící ve prospěch obviněného a provádět v tomto směru důkazy i bez návrhu.**

Tyto složky tvoří podstatu trestněprocesní zásady zajištění práva na obhajobu. Jejich plné uplatnění slouží k zabezpečení zákonného a spravedlivého rozhodnutí věci.³ Jako součást zásady zajištění práva na obhajobu lze chápat i právo obviněného na používání mateřského jazyka před orgány činnými v trestním řízení.

² Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 150

³ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 154

1.2 Subjekt práva na obhajobu

Subjektem práva na obhajobu je „ten, proti němuž se vede trestní stíhání.“ Takovou osobou je podezřelý, když se proti němu konají úkony před sdělením obvinění (např. § 76, § 82 odst. 4 TŘ), podezřelý ve zkráceném přípravném řízení (např. §179b odst. 2, § 314b odst. 1, 2 TŘ), obviněný (§ 33 odst. 1, 2 TŘ), obžalovaný (§ 12 odst. 8 TŘ) a odsouzený (§ 12 odst. 9 TŘ).

Podezřelý neboli osoba podezřelá z trestného činu je ten, u něhož jen dán některý z důvodů vazby, a proto ho policejní orgán může v naléhavých případech zadržet, i když doposud proti němu nebylo zahájeno trestní stíhání. *Podezřelý ve zkráceném přípravném řízení* je ten, kdo byl přistižen při činu nebo bezprostředně po něm, nebo ten, proti němuž v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 TŘ postavit před soud. *Obviněný* je ten, proti komu bylo zahájeno trestní stíhání. Po nařízení hlavního líčení se obviněný nazývá obžalovaným. *Odsouzený* je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek nebo trestní příkaz, který již nabyl právní moci. Vzhledem k zaměření diplomové práce na přípravné řízení se dále budeme zabývat zejména obhajobou obviněného, případně podezřelého.

1.3 Smysl a účel obhajoby

Podle obecně přijímaných názorů lze právo na obhajobu chápat především jako záruku proti porušování práv a zákonných zájmů osobnosti, neboť porušování práv obviněného může často znamenat porušení zásady zjištění materiální pravdy v trestním řízení.⁴

Účelem obhajoby je ochrana zájmů obviněného, tak aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu alespoň zmírňují, a dále skutkové objasnění věci z hlediska obhajoby, tedy včetně jejího právního posouzení. Obhajoba slouží k ochraně všech práv obviněného v průběhu celého trestního řízení, a to i v různých dílčích otázkách, tak aby nedocházelo

⁴ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: *Trestní právo procesní*, 4. aktualizované vydání, Linde 2006, str. 169

k porušování procesních práv obviněného a k zásahům do jeho ústavně chráněných práv a svobod.⁵ Tím obhajoba přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci, tak aby obviněnému nebyl přičítán čin, který nespáchal a v případě, že trestný čin skutečně spáchal, nebyl potrestán přísněji než odpovídá jeho vině.

1.4 Vývoj práva na obhajobu

Úpravu práva na obhajobu a přípravného řízení najdeme v zákoně č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním nebo-li trestním řádu, který nabyl účinnosti 1. 1. 1962 a po mnohých novelizacích je platný dodnes. Původní právní úprava zakotvila silný typ přípravného řízení, ve kterém rozsah dokazování byl shodný s dokazováním v hlavním líčení. Až do roku 1965 bylo přípravné řízení považováno za neveřejné pro stranu obhajoby.

Průlom v tomto ohledu přinesla novela trestního řádu č. 57/1965 Sb. V ustanovení § 165 odst. 1 dala obhájci oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů od okamžiku sdělení obvinění, pokud o účast požádal orgán, který úkon prováděl. Obhájce mohl klást obviněnému i svědkům otázky poté, co vyslychající s výsledkem skončil a udělil mu slovo. Toto oprávnění se vztahovalo pouze k jedné formě přípravného řízení, a to vyšetřování. Druhá forma zakotvená novelou trestního řádu se nazývala vyhledávání. Vyhledávání bylo možné konat jen o trestných činech taxativně vypočtených v § 168. Jednalo se o trestné činy, na které zákona stanovil trest odnětí svobody nepřevyšující pět let. – např. výtržnictví, příživnictví. Účast obhájce byla při úkonech za vyhledávání vyloučena až na seznámení s výsledky vyhledávání a vyhledávací úkony, z nichž nemohl být obhájce vyloučen.⁶

Novela trestního řádu č. 178/1990 Sb. posílila právo obviněného na obhajobu v tom směru, že výslovně zakotvila právo obviněného nevypovídat, právo na to, aby obhájce byl přítomen výslechu obviněného a právo kdykoliv, i v průběhu prováděných úkonů, se radit se svým obhájcem (s výjimkou uvedenou v zákoně). Zároveň novela zrušila neodůvodněné omezení práva na obhajobu v tom, že obviněný, je-li ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby (podle právního stavu před novelou TŘ z roku

⁵ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. vydání, Praha, 2002, str. 4

⁶ Srov. Císařová Dagmar, Jüttner Alfréd: *Obhajoba v československém trestním řízení*, Orbis Praha, 1965, str. 126

1990 bylo toto právo obviněného v případě vazebního důvodu dle § 67 písm. b) TŘ omezeno).⁷

Další důležitou novelou trestního řádu byl zákon č. 292/1993 Sb. Ten zrušil vyhledávání jako jednu ze dvou forem přípravného řízení a ponechal jen přípravné řízení ve formě vyšetřování. Došlo k doplnění § 89 odst. 2 TŘ o: „*Skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.*“ Významně bylo změněno ustanovení § 165 odst. 2 TŘ o účasti obhájce při vyšetřování. Dosavadní znění, dle kterého oznámí-li obhájce vyšetřovateli, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, je vyšetřovatel povinen sdělit mu včas dobu a místo konání úkonu, ledaže by se jednalo o neodkladný úkon, bylo nahrazeno novým: „*Vyšetřovatel je povinen sdělit obhájci včas dobu a místo konání úkonu, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce zajistit.*“ Dosavadní povinnost vyšetřovatele seznámit obviněného a obhájce s výsledky vyšetřování je nadále koncipována jako právo obviněného a obhájce, o kterém musí být náležitě poučení.⁸

Velkou změnu přinesla novela trestního řádu č. 265/2001 Sb., neboť přenesla těžiště dokazování z přípravného řízení před soud. Odstranila pochybnosti, které se v praxi vyskytovaly ohledně účasti advokáta při podání tzv. vysvětlení v novém odst. 4 § 158 TŘ, který říká, že: „*Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta.*“ Zúžila provádění důkazů v přípravném řízení na „*objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu*“ (§ 164 odst. 1 TŘ). To ale neplatí v případě tzv. rozšířeného vyšetřování, tedy vyšetřování trestných činů, o nichž koná řízení v prvním stupni krajský soud (§ 168 – 170 TŘ). Tady trestní řád zachovává dosavadní rozsah vyšetřování. Právo na účast obhájce při vyšetřovacích úkonech je koncipováno tak, že obhájce je oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, „*jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem*“. Došlo také k posílení možnosti aktivní účasti obhajoby na dokazování doplněním textu § 89 odst. 2 TŘ, kdy „*každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout*“. Provádět důkazy v přípravném řízení je ovšem monopolem orgánů činných v trestním řízení.⁹

⁷ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 380

⁸ Srov. Jelínek Jiří: *Novelizace trestního řádu v roce 1993*, Bulletin advokacie, 2/1994, str. 8 - 15 a Jelínek Jiří: *Novelizace trestního řádu v roce 1993 (dokončení)*, Bulletin advokacie, 3/1994, str. 13 - 24

⁹ Štěpán Jan: *Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu*, Bulletin advokacie, 11 -12/2001, str. 52 - 60

2 Postavení obhájce v řízení a jeho vztah k obviněnému

Obhájcem v trestním řízení může být *jen advokát*. Podle § 4 zákona o advokacii (dále jen AZ) je advokátem ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Advokát je při poskytování právních služeb, včetně obhajoby, *nezávislý, je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta*. Současně je povinností advokáta dbát při výkonu obhajoby *etických pravidel svého povolání a pravidel soutěže stanovených Českou advokátní komorou* (§ 17 AZ).

Obhájce se v rámci svého pověření může nechat zastoupit jiným advokátem a s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem také advokátním koncipientem. Tato skutečnost ovšem nic nemění na tom, že obhájcem obviněného je pouze advokát, kterého si obviněný zvolil nebo mu byl ustanoven a nikoli tedy jiný advokát, jimž se dal zvolený či ustanovený advokát zastoupit.¹⁰

„Obhájce je *právním zástupcem osoby, proti které se řízení vede*, a jeho úkolem je poskytnout obviněnému všestrannou právní pomoc. Zejména dbá na to, aby v průběhu celého řízení byla ve prospěch obviněného využita všechna práva a prostředky obhajoby, které trestní řád obviněnému poskytuje, a aby obviněný pro neznalost trestních předpisů nebyl na svých právech zkrácen.“¹¹ Svojí účastí a teoretickými i praktickými znalostmi trestního práva vyrovnává „nerovné“ postavení obviněného v trestním řízení spočívající zpravidla v tom, že obviněný nemá dostatečné znalosti o svých právech a ustanoveních týkajících se trestního procesu.

Je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného a řídit se jeho pokyny, pokud nejsou v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem. Vázanost pokyny svéprávného obviněného se týká především dispozice s opravnými prostředky, návrhy a žádostmi. Proti vůli svéprávného obviněného nemůže obhájce například podat opravný prostředek nebo žádost o propuštění z vazby. Na druhou stranu může v některých případech postupovat i proti vůli svého klienta. Například bude-li se jednat o nutnou obhajobu, nemůže respektovat pokyn

¹⁰ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 384

¹¹ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 213

obviněného, aby se neúčastnil hlavního líčení, protože bez přítomnosti obhájce v případě nutné obhajoby nelze hlavní líčení konat¹²

Obhájce je *samostatným subjektem* v trestním řízení, není však stranou trestního řízení. Vystupuje vždy jménem obviněného a jedná s jeho souhlasem, „ale má ve vztahu k němu do určité míry samostatné postavení, neboť na základě svých odborných znalostí musí v řízení v pravý okamžik a účelně uplatnit všechny skutečnosti, okolnosti a způsoby obhajoby ve prospěch obviněného.“¹³ Povinností obhájce je zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které mu sdělil obviněný. Pokud obhájce není obviněným zproštěn mlčenlivosti, není oprávněn vypovídat jako svědek v trestním řízení. Povinnost mlčenlivosti se však nevztahuje na případy, jde-li o zákonem uloženou povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 167 trestního zákona).

Obhájce musí jednat čestně a náležitě využívat všech zákonných prostředků a uplatnit vše, co vzhledem ke svému přesvědčení a příkazům obviněného pokládá za prospěšné. K správnému objasnění a rozhodnutí ve věci napomáhá jen z pohledu zájmů obviněného. Při obhajobě vychází z materiálů, který v dané věci opatřily orgány činné v trestním řízení, ale zároveň se snaží sám obstarat důkazy, které svědčí ve prospěch obviněného a zbavují ho viny nebo alespoň jeho vinu zmírňují.

Obhájce je oprávněn za obviněného v přípravného řízení činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky či nahlížet do spisu. Má právo zúčastnit se vybraných vyšetřovacích úkonů v souladu s trestním řádem, při nichž může klást vyslychaným osobám otázky. Významná je možnost rozmluvy s obviněným, který se nachází ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody, bez přítomnosti třetích osob. Obhájce má dále právo vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení mu musí vyhovět, odmítnout mohou jen z technických důvodů. Náklady spojené s tímto úkonem hradí obhájce státu.

¹² Mandák Václav: Meze trestní obhajoby – nástín základních otázek, *Trestněprávní revue*, 7/2003, str. 193 - 200

¹³ Šáma, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 318

Vztah obviněného a obhájce, pokud nebylo při zvolení nebo ustanovení obhájce stanoveno jinak, zaniká při skončení trestního stíhání. Poté, co zmocnění takto zanikne, je obhájce oprávněn ještě za obžalovaného podat dovolání a účastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu, podat žádost o milost a odklad výkonu trestu. Pokud nejde o případ nutné obhajoby, může být obhájce zmocněn jen na určitý úsek řízení (např. jen pro hlavní líčení nebo řízení před soudem druhého stupně) nebo k provedení jediného úkonu (např. sepsání odvolání, stížnosti).

3 Nutná obhajoba

O nutné obhajobě hovoříme v případech, kdy zákon stanoví, že obviněný musí mít obhájce bez ohledu na to, zda si ho chce zvolit sám nebo zda si ho vůbec zvolit nechce. Jedná se o případy, kdy zákon vzhledem k určitým přesně stanoveným okolnostem považuje obhajobu za tak důležitou, že rozhodnutí o ní nenechává na úvaze obviněného.¹⁴ Důvody nutné obhajoby nalezneme v § 36 a 36a TŘ a § 42 ZSVM. Dále se budu zabývat jen důvody, které se vztahují k přípravnému řízení.

Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení:

- Je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2 TŘ)¹⁵
- Je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena
- Jde-li o řízení proti uprchlému
- Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let

a dále:

- Považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným a duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit¹⁶

¹⁴ Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 319

¹⁵ Z hlediska nutné obhajoby z tohoto důvodu, není rozhodující, že obviněný byl vzat do vazby v jiné trestní věci – srov. č. 16/1970 Sb. rozh. tr.

- Jde-li o řízení ve věcech mladistvých od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedeny úkony dle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonů odložit a vyznění obhájce o něm zajistit (§ 42 odst. 2 ZSVM).

Obviněný musí mít obhájce od okamžiku, kdy vznikne důvod nutné obhajoby. Je-li důvod nutné obhajoby již v době zahájení trestního stíhání, musí mít obviněný obhájce již od tohoto okamžiku. V době, kdy obviněný ještě nemá obhájce, ač jej mít musí, lze provádět jen ty vyšetřovací úkony, které vzhledem k nebezpečí zmaření, ztráty nebo podstatného oslabení jejich důkazní hodnoty anebo ztráty dalších důkazů nesnesou odkladu na dobu, než obviněný obhájce bude mít.¹⁷ Okolnost, že obviněný, u něhož byl dán důvod nutné obhajoby, neměl v trestním řízení obhájce, může být důvodem pro dovolání [§ 265b odst. 1 písm. c TŘ].

Koná-li se výslech obviněného, který není neodkladným úkonem, v době, kdy obviněný dosud nemá obhájce, ačkoli jde o případ nutné obhajoby, nemůže obviněný svým prohlášením, že souhlasí s výslechem bez obhájce, zhojit vadu takto provedeného důkazu. Takový výslech je absolutně neúčinným důkazem a nelze jej v trestním řízení jako důkaz použít.¹⁸

Provedení důležitých důkazů v přípravném řízení za situace, kdy obviněný neměl obhájce, ačkoli to byl případ nutné obhajoby, přičemž nešlo o úkony, jejichž provedení by nebylo možno odložit (§ 165 odst. 2 TŘ), je závažnou vadou přípravného řízení, pro kterou soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) TŘ. Závažnou vadou přípravného řízení je i porušení práva obhajoby záležející v tom, že obhájce obviněného, který oznámil vyšetřovateli, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů, nebyl vyzněn o důležitých vyšetřovacích úkonech, přičemž nešlo o úkony, jejichž provedení by nebylo možno odložit (§ 165 odst. 1 TŘ). Žádný z těchto vadně provedených důkazů nelze v dalším řízení použít.¹⁹

¹⁶ Důvod nutné obhajoby dle § 36 odst. 2 TŘ nastane například je-li obviněný němý, hluchý, hluchoněmý nebo neumí-li číst nebo psát - srov. č. 20/1994 Sb. rozh. tr., může být dán i v případě, kdy obviněný nezná český jazyk - srov. č. 19/2000 Sb. rozh. tr.

¹⁷ Srov. č. 1/79 - III Sb. rozh. tr.

¹⁸ Srov. č. 25/1990/II Sb. rozh. tr.

¹⁹ Srov. č. 40/1994/I Sb. rozh. tr.

4 Ustanovený obhájce

I když se jedná o případ nutné obhajoby, není obviněný ochuzen o své právo zvolit si obhájce dle vlastní vůle. V případě, že obhájce nemá a nastanou důvody nutné obhajoby, určí se obviněnému lhůta ke zvolení obhájce. Pokud si v této lhůtě obhájce nezvolí a nezvolí mu jej ani oprávněné osoby, bude mu po dobu, po kterou budou trvat důvody nutné obhajoby, neprodleně obhájce ustanoven (§ 38 odst. 1 TŘ). Potřebu ustanovit obhájce v přípravném řízení oznámí vyšetřovatel, resp. státní zástupce, který je příslušný k úkonům v přípravném řízení a vykonává v něm dozor. Obhájce ustanoví a pomínou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 39 odst. 1 TŘ). Obhájce je obviněnému ustanoven písemným opatřením, které se doručí obviněnému a obhájci. Stejnou formou jako je obhájce ustanoven, je také obhajoby zproštěn (§ 40 TŘ).

Ve spojitosti s problematikou ustanovení obhájce se nám naskýtá otázka, od kterého časového okamžiku má obviněný v trestním řízení obhájce. K dané otázce se vyjádřil Vrchní soud, podle kterého „obviněný má obhájce v momentě, kdy je mu v souladu s ust. § 39 TŘ soudem ustanoven (tedy se de iure stává obhájcem obviněného) a kdy navíc k této skutečnosti přistoupí další, a sice, že jak obviněný, tak obhájce jsou o tom řádně uvědoměni.“ Teprve poté může obviněný prakticky využít svá oprávnění – například dle § 33 odst. 1 TŘ žádat přítomnost obhájce u vyšetřovacích úkonů a obhájce může vykonávat práva a plnit povinnosti vyplývající pro něj z ustanovení § 41 TŘ. V praxi to znamená, že přítomnost advokáta u výslechu obviněného v době, kdy mu ještě obhájce nebyl řádně ustanoven, nemůže nahradit splnění požadavků kladených § 36 odst. 1 TŘ a to ani v případě, že takový advokát je následně ustanoven obhájcem obviněného. Výslech obviněného, provedený v přítomnosti dosud neustanoveného obhájce, je nutno považovat za důkaz absolutně neúčinný.²⁰

4.1 Zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajovat

K ustanovení obhájce dochází, jsou-li dány důvody nutné obhajoby a obviněný si obhájce nezvolí sám. Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Zproštění povinnosti obhajování může být jen z důležitých důvodů na svou žádost

²⁰ Srov. Jelínek Jiří: *Obviněný a jeho právo na obhajobu*, Bulletin advokacie, č. 2/1999, str. 42 - 49

nebo na žádost obviněného. Na místo něj se pak ustanoví obhájce jiný. Povinnosti obhajování zprostí v řízení před soudem předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 40 TŘ). Důležitými důvody, pro které může být obhájce obhajoby zproštěn budou zejména důvody uvedené v § 19 a § 20 AZ, které stanoví, kdy je advokát povinen odmítnout poskytnutí právních služeb nebo kdy je povinen odstoupit od smlouvy o poskytnutí právních služeb. Nejčastějším důvodem zproštění obhajoby na žádost je narušení důvěry mezi obviněným a obhájcem či například postoupení věci jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla advokáta.²¹ Dalším důvodem, pro který je ustanovený obhájce povinen požádat o zproštění povinností obhajování, bude i situace, kdy již v dané věci obhajuje jiného obviněného, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy obviněného, jemuž byl nově ustanoven (srov. § 38 odst. 2 TŘ).

„Je-li ustanovený obhájce zproštěn povinností obhajování dle § 40 TŘ, musí být místo něj okamžitě ustanoven obhájce jiný. V tomto případě předseda senátu, nebo v přípravném řízení soudce, neposkytují před ustanovením obhájce obviněnému lhůtu na to, aby si obhájce zvolil. Tím není dotčeno právo obviněného zvolit si dle § 37 odst. 2 TŘ místo obhájce ustanoveného, obhájce jiného.“²²

Ke zproštění ustanoveného obhájce povinností obhajování dojde i na základě rozhodnutí předsedy senátu a v přípravném řízení soudce z důvodů uvedených v § 37a odst. 1 nebo 2 TŘ (více pod bodem 5.2. *Vyloučení zvoleného obhájce*) nebo nevykonává-li obhájce delší dobu obhajobu (§ 40a odst. 1 TŘ). Před rozhodnutím se umožní obviněnému a obhájci k věci vyjádřit. Proti usnesení o zproštění ustanoveného obhájce obhajování lze podat stížnost, která má odkladný účinek.

4.2 Odměna ustanoveného obhájce

Pokud je obhájce obviněnému ustanoven, má vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle advokátního tarifu. Nárok je třeba uplatnit do 1 roku ode dne, kdy se obhájce dozvěděl, že povinnost obhajovat skončila, jinak nárok zaniká (§ 151 odst. 2 TŘ). Dle advokátního tarifu náleží obhájci odměna za první

²¹ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 224

²² Srov. č. 36/1994 Sb. rozh. tr.

poradu s klientem včetně převzetí a přípravy obhajoby, další poradou s klientem přesahující jednu hodinu, písemné podání soudu nebo jiného orgánu týkající se věci samé, účast při vyšetřovacích úkonech v přípravném řízení, a to za každé započaté dvě hodiny, prostudování spisu při skončení vyšetřování, a to za každé započaté dvě hodiny, účast na jednání před soudem nebo jiným orgánem, a to za každé započaté dvě hodiny, sepsání právního rozboru věci, odvolání, podnět k podání stížnosti pro porušení zákona, sepsání listiny o právním úkonu.

Aby byl advokát schopen řádně obviněného hájit, musí se na jednotlivé úkony připravit. Za tuto přípravu, nejedná-li se o písemné podání soudu či účast na nějakém úkonu, však zaplaceno nedostane. Úhrada tohoto času je zahrnuta již v rámci jiných úkonů. Po skončení trestního řízení advokát vystaví fakturu za provedenou obhajobu a předá ji orgánu činném v trestním řízení, který naposledy rozhodoval. Orgán poté vydá rozhodnutí, kterým přizná odměnu. To ovšem neznamena, že advokát dostane v nejbližší době za svou práci zaplaceno, neboť stát nemá dostatek prostředků na tyto úhrady. Není tedy neobvyklé, že advokát dostane zaplaceno za svou práci až po roce od vyúčtování.²³ V souvislosti s obhajobou *ex offa* se ztotožňují s názorem Mgr. Soni Dresslerové, že obhajoba *ex offa* není jen o penězích, ale že je třeba vidět i práci, která se zatím skrývá a není zpoplatněná. Obhájce by tu měl být především od toho, aby zabezpečil klientovi jeho zákonná práva a dohlédl na to, aby byl souzen v souladu se zákonem

4.3 Právo na bezplatnou nebo sníženou obhajobu

Náklady obhajoby hradí obviněný. Byl-li obviněnému obhájce ustanoven, hradí jeho odměnu stát. Nemajetný obviněný, u něhož jsou dány důvody nutné obhajoby, může tedy od okamžiku ustanovení využívat právní pomoci ustanoveného obhájce. Nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu má dále obviněný, i když se nejedná o nutnou obhajobu, pokud nemá dostatečných prostředků, aby hradil náklady obhajoby. Osvědčí-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Náklady obhajoby pak zcela nebo zčásti hradí stát (§ 33 odst. 2 TR). V takovém případě má obviněný právo si zvolit obhájce ve smyslu § 33 odst. 1 a §

²³ Dresslerová Soňa: *Obhajoba ex offa – zlatý důl?*, Bulletin advokacie, č. 9/2000, str. 89 až 91

37 odst. 1 TŘ. Pokud si žádného obhájce nezvolí, může také požádat soud o ustanovení obhájce. V takovém případě mu obhájce bude neprodleně ustanoven (§ 33 odst. 4 TŘ).

„Obviněný musí věrohodně osvědčit svoji nemajetnost, například daňovým přiznáním, potvrzením zaměstnavatele o výši příjmů, doklady prokazujícími nutnost provádění plateb ze svých příjmů, důchodovým výměrem, potvrzením o přiznání podpory v nezaměstnanosti apod. V praxi se někdy používá jako vzor tiskopis pro osvobození od soudních poplatků.“²⁴ Návrh na rozhodnutí o bezplatné obhajobě nebo obhajobě za sníženou odměnu podává obviněný v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem soudu, který koná řízení v prvním stupni (§ 33 odst. 3 TŘ).

Novela trestního řádu č. 283/2004 Sb. rozšířila oprávnění obviněného tak, že pokud z doposud shromážděných důkazů vyplývá, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby, může, je-li to třeba k ochraně jeho prav, rozhodnout předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce o bezplatné obhajobě či obhajobě za sníženou odměnu i bez návrhu obviněného. Navíc může návrh na rozhodnutí o bezplatné obhajobě nebo o obhajobě za sníženou odměnu podat také osoba, která je oprávněná zvolit obviněnému obhájce (§ 37 odst. 1 TŘ).

K právu na bezplatnou pomoc obhájce se vyslovil i Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ve věci Artico, A-37, 1980. V daném případě byl obviněnému ustanoven obhájce, který pro něj ovšem nic neučinil, čímž byl dle názoru soudu porušen článek 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, protože ten ukládá „pomoc“ nikoli jen pouhé „ustanovení“ obhájce.²⁵

5 Zvolený obhájce

Právo zvolit si obhájce a radit se s ním patří mezi základní práva obviněného. Za obhájce si může zvolit jakéhokoli advokáta. Obviněný si zvolí obhájce tím, že s ním uzavře smlouvu o poskytování právních služeb. V souvislosti

²⁴ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 381

²⁵ Srov. Šámal Pavel: *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, Codex, Praha 1999, str. 56

s tím mu obviněný udělí plnou moc, kterou se pak obhájce prokazuje v řízení. Pro způsob oznámení volby obhájce nejsou předepsány formální náležitosti. V praxi zpravidla předloží obhájce plnou moc orgánu činném v trestním řízení se zdůvodněním, že přebírá obhajobu obviněného.²⁶ Obviněný ale nemusí využít svého práva zvolit si obhájce a může se hájit sám, nejde-li o případ nutné obhajoby.

Nevyužije-li obviněný svého práva zvolit si obhájce a nezvolí-li mu ho ani zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel nebo druh, jakož i zúčastněná osoba (§ 37 odst. 1 TR). Taková osoba musí učinit oznámení o zvolení obhájce formou podání (§ 59 TR). Oprávněná osoba zvolí obhájce vlastním jménem, na vlastní náklady a se souhlasem obviněného. Souhlas není nutný, pokud by šlo o osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena. V případě, že se jedná o mladistvého obviněného, může mu oprávněná osoba zvolit obhájce i proti jeho vůli. Vždy má přednost ten obhájce, který byl zvolen obviněným, před obhájcem zvoleným jinou osobou nebo obhájcem ustanoveným (§ 37 odst.2 TR a § 44 odst. 3 ZSVM).

Orgány činné v trestním řízení jsou povinné respektovat rozhodnutí obviněného, kterým si zvolil obhájce, a mohou mu obhájce ustanovit jen tehdy, jestliže si ho sám nezvolí nebo mu ho nezvolí jiné oprávněné osoby, ačkoliv podle zákona musí obhájce mít. Vznik důvodu nutné obhajoby (či dalšího takového důvodu) nemá vliv na účinky dřívější volby obviněného, který je již obhajován zvoleným obhájcem, a to bez ohledu na důvod, jenž obviněného vedl k tomu, že si sám obhájce zvolil, a nezávisle na tom, zda již v době zvolení obhájce zde byl důvod nutné obhajoby či nikoli.²⁷

Obviněný si může zvolit nového obhájce na místo původně zvoleného nebo ustanoveného obhájce. Zmocnění původního obhájce tím sice v plném rozsahu zaniká, ale původní obhájce je povinen ze zákona v obhajobě pokračovat a činit všechny potřebné úkony obhajoby až do doby, než převezme obhajobu nově zvolený obhájce. Cílem této právní úpravy je zabránit obstrukcím ze strany

²⁶ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 64

²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C.H.Beck, svazek 11/2002, RNs T 288

obviněného a zajistit nerušený průběh trestního řízení při změně obhájce.²⁸ Změna obhájce totiž není důvodem pro odvolání nařízených úkonů, o kterých byli obviněný i jeho původní obhájce řádně vyrozuměni či důvodem pro odročení hlavního líčení. V případě, že obviněný oznámí změnu obhájce tak, aby mohl být nově zvolený obhájce vyrozuměn o úkonu v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení ode dne doručení takového oznámení vyrozumívá nově zvolného obhájce.

5.1 Volba obhájce v jednotlivých fázích trestního řízení

Nejedná-li se o důvody nutné obhajoby, je pouze na obviněném, zda si zvolí obhájce a v jaké fázi trestního řízení tak učiní, zda jej zplnomocní ihned poté, co mu bylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání či až po podání obžaloby nebo v jiné fázi řízení dle trestního řádu. Současná právní úprava trestního řádu posílila řízení před soudem na úkor řízení přípravného. Přesto by nemělo být přípravné řízení zcela podceňováno. Jeho účelem je získat důkazy potřebné pro rozhodnutí, zda bude podána obžaloba nebo nikoli. I proto nelze obviněnému paušálně doporučit, aby si zvolil obhájce až v případě, že na něj státní zástupce podá obžalobu či až po nařízení hlavního líčení. Vždy záleží na konkrétních okolnostech případu, na představě obviněného a také na tom, jaká ze tří forem přípravného řízení se koná.

Zpravidla bývá vhodné, aby si obviněný zvolil obhájce již v přípravném řízení, neboť včasné provedení důkazů navržených obhájcem může vytvořit předpoklad pro meritorní rozhodnutí věci již v průběhu přípravného řízení nebo po skončení vyšetřování. Je fakt, že značná část obviněných se obrátí na advokáta s žádostí o převzetí obhajoby okamžitě po zahájení trestního stíhání. Mnozí z obviněných pak po poučení, k němuž dochází na počátku prvního výslechu, žádají o možnost vypovídat až za účasti obhájce. V takovém případě policejní orgán umožní, aby si obviněný ještě před prvním výslechem zvolil obhájce a poradil se s ním o svém obvinění i možnostech své obhajoby. Policejní orgán si je vědom, že pokud by tak neučinil, dopustil by se závažného porušení práva obviněného na obhajobu.²⁹

²⁸ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 388

²⁹ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 74

Přesto se někteří obvinění rozhodnou hájit sami a to z různých důvodů. Nejčastěji to bývají ti, kteří jsou přesvědčeni o své nevině. Problémem bývá, že ne všichni si dokáží plně uvědomit, v jakém procesním postavení se nacházejí a které skutečnosti jsou významné. Často se stává, že si obviněný nevyžádá od policejních orgánů průpisy protokolů a může mu uniknout, že se ve spise hromadí důkazy hovořící v jeho neprospěch. Pokud si prostuduje po ukončení vyšetřování spis, bývá nemile překvapen jeho výsledky a nejednou v tomto momentě využije svého práva a zvolí si urychleně obhájce. V takovém případě může policejní orgán umožnit obhájci nahlédnout do spisu a učinit návrhy na doplnění dokazování. V horším případě obviněný nevyužije možnosti prostudovat spis po skončení vyšetřování a teprve v dalším stádiu, tedy řízení před soudem, zjišťuje, jakým směrem se věci ubírají.

Další stádium, kdy si obvinění volí obhájce, nastává poté, co sdělí státní zástupce obviněnému, že na něj podal u příslušného soudu obžalobu. V této fázi může zvolený obhájce po prostudování spisu učinit návrhy na doplnění dokazování, na jejichž podkladě může předseda senátu nařídit předběžné projednání obžaloby a následně věc vrátit státnímu zástupci k došetření. V daném případě lze pak dovodit, že mělo smysl zvolit si obhájce již v přípravném řízení.

Ke zvolení obhájce se uchylují někteří obvinění až v průběhu hlavního líčení, jestliže se situace nevyvíjí tak, jak by předpokládali. To lze jen v případě, kdy je hlavní líčení nařízeno na více dnů nebo bylo odročeno. Je třeba, aby obhájce měl dost času seznámit se se spisem a mohl se řádně podílet na obhajobě aspoň po určité části hlavního líčení.³⁰

Pro některé obviněné může být důvodem pro volbu obhájce až vyhlášení odsuzujícího rozsudku. Úlohou obhájce je v takovém případě vypracovat odvolání a účastnit se veřejného zasedání odvolacího soudu a případně další obhajoba, pokud je věc vrácena soudu I. stupně.

Na závěr by se hodilo dodat, že lze využít i porady s advokátem v době, kdy ještě nebylo zahájeno trestní stíhání. Může se jednat například o osobu, na kterou bylo podáno trestní oznámení, a proto žádá advokáta o právní radu. Advokát nemůže za této situace převzít obhajobu, výjimku tvoří obhajoba podezřelého ve

³⁰ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 76

zkráceném přípravném řízení (§179a – 179f TŘ) a obhajoba zadrženého podezřelého (§ 76 odst.6 TŘ), ale může poskytnout právní pomoc, pomoc s orientací se v trestním řízení či ze sdělených poznatků vyjádřit svůj názor, zda třeba nelze eventuálně vyloučit trestní stíhání.

5.2 Vyloučení zvoleného obhájce

Vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce je nejtvrdějším zásahem do ústavně zaručeného práva zvolit si obhájce dle své vůle. Je možné k němu přistoupit jen v závažných případech, kdy obecný zájem na řádném výkonu soudnictví by v konkrétním případě bez vyloučení obhájce byl zmařen nebo vážně ohrožen. Důvody pro vyloučení jsou v zákoně stanoveny taxativně.³¹

K výrazné změně v dané oblasti došlo novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., na základě níž se změnilo ustanovení § 35 odst. 2, 3 a bylo vytvořeno nové ustanovení § 37a. O vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce rozhoduje i bez návrhu předseda senátu a v přípravném řízení soudce a to:

- a) z důvodů uvedených v § 35 odst. 2 nebo 3 nebo
- b) jestliže se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoli byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn.

Pod písm. a) patří případy, kdy proti obhájci je nebo bylo vedeno trestní stíhání a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2 TŘ). Obhájcem nemůže být ani advokát, který v řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3 TŘ). Pokud je však obhájce předvolán jako svědek a může uplatnit státem uloženou povinnost mlčenlivosti, pak nepřichází v úvahu vyloučení obhájce jako svědka v úvahu a nelze ho z tohoto důvodu vyloučit z obhajování.

Pokud se týká důvodů pod písm. b), tak v přípravném řízení se uplatní jen výjimečně vzhledem k tomu, že účast obhájce na vyšetřovacích úkonech (včetně prostudování spisu a případného učinění návrhů na doplnění vyšetřování po jeho

³¹ Jellinek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 388

skončení) je „jeho právem, nikoli povinností.“³² Jinak platí, že důvod pro vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování dle § 37a odst. 1 písm. b) je naplněn, jestliže se obhájce za stanovených okolností nedostaví k úkonům trestního řízení alespoň dvakrát.³³

Podle ustanovení § 37a odst. 2 TŘ rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce též tehdy, jestliže vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných. Tímto způsobem je zajištěno, že nemůže využívat ve věci poznatky a informace získané od všech spoluobviněných, které předtím obhajoval, a tak například jednoho ze spoluobviněných neoprávněně zvýhodnit (čímž by mohl být porušen princip rovnosti před zákonem).³⁴

Před rozhodnutím o vyloučení advokáta jako obhájce je obviněnému i obhájci dána možnost, aby se k věci vyjádřili. K tomuto vyjádření by mělo být přihlédnuto. Pokud je vydáno usnesení o vyloučení obhájce, umožní se obviněnému, aby si v přiměřené lhůtě zvolil obhájce jiného a v případě nutné obhajoby se postupuje dle § 38 odst. 1 TŘ (tedy určí se obviněnému lhůta pro zvolení obhájce, a pokud si ho v dané lhůtě nezvolí, je mu na dobu, kdy trvají důvody nutné obhajoby, ustanoven). Proti usnesení o vyloučení obhájce lze podat stížnost, jež má odkladný účinek. Stížnost přezkoumává soud vyššího stupně, aby se zabránilo vylučování obhájců jen na základě účelových kritérií.

6 Pluralita obhájců

Ohledně otázky, zda si obviněný může zvolit pouze jednoho nebo více obhájců, existovaly v praxi dlouhou dobu spory, neboť trestní řád tento problém neřešil. Až v Nálezu Ústavního soudu III. ÚS 308/97 bylo uvedeno, že možnost k uplatnění obhajoby musí dostat všichni obhájci, které si obviněný zvolil a podílejí

³² Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 851

³³ Srov. č. 42/2003 Sb. rozh. tr.

³⁴ Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 852

se tedy na obhajobě. Názor, že obviněný si může zvolit více obhájců, posléze zvítězil v praxi i v teorii a tzv. velká novela TRŘ z roku 2001 s touto možností výslovně počítá v § 37 odst. 3. Na rozdíl od některých zahraničních úprav, kde je počet zvolených obhájců omezen (např. v Německu či Polsku si může zvolit obviněný maximálně tři obhájce), český trestní řád dává teoreticky obviněnému možnost, aby si zvolil obhájců i více.³⁵

Obhajoba obviněného více obhájci je možná pouze u zvolených obhájců. Obviněný si tyto obhájce může zvolit buď najednou nebo postupně. Obviněného nemůže vedle obhájce ustanoveného obhajovat současně i obhájce, kterého si zvolil. Brání tomu ustanovení § 37 odst. 2 TRŘ, ze kterého mimo jiné vyplývá, že obviněný si může místo obhájce, který mu byl ustanoven, zvolit obhájce jiného. Jakmile si tedy obviněný obhájce zvolí, musí soud ustanovení původního obhájce zrušit.³⁶ Pokud by za takové situace chtěl, aby ho současně obhajovalo více obhájců, musí vedle původně zvoleného obhájce dát plnou moc ještě obhájci dalšímu. Tím by samozřejmě mohl být i advokát, který mu byl původně soudem ustanoven.

Pluralitu obhájců je třeba odlišovat od případů substitučního zastoupení, kdy sice ve stejné věci působí také více obhájců, avšak obviněný má pouze jednoho přímého zvoleného či ustanoveného obhájce. Substitut pak působí jen na žádost přímého obhájce a v mezích jím uděleného pověření.³⁷

Jak už jsem výše uvedla, trestní řád neomezuje počet zvolených obhájců. Tento počet nemůže omezit ani soud nebo jiný orgán trestního řízení. Je věcí rozumné a většinou i finanční úvahy samotného obviněného, zda a kolik obhájců si zvolí. V praxi jde o dva, výjimečně o tři obhájce, přičemž hlediskem je nejčastěji závažnost věci, její skutková či právní komplikovanost a počet stíhaných trestných činů, zejména jde-li o různorodé skutky, jejichž posouzení vyžaduje specializované znalosti.³⁸ Výhoda obhajoby více obhájci spočívá zejména v možnosti specializace obhájců (kdy jeden může být specialistou na majetkové trestné činy a druhý na trestné činy proti životu a zdraví), v možnosti rozdělení úkolů při přípravě obhajoby

³⁵ Mandák Václav: *K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného*, Trestněprávní revue, 1/2006

³⁶ Vantuch Pavel: *Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce*, Bulletin advokacie, 6/2004, str. 29 - 35

³⁷ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 215

³⁸ Mandák Václav: *Meze trestní obhajoby – nástín základních otázek*, Trestněprávní revue, 7/2003

či v širší možnosti vzájemných konzultací. Pluralita obhájců by také měla být zárukou větší kvality obhajoby.

Je-li obviněný obhajován více obhájci, je nutné, aby jejich činnost byla koordinovaná a jednotliví obhájci vystupovali tak, aby mezi nimi nedocházelo k rozporům. Přestože příležitost k obhajobě musí dostat všichni obhájci, neznamená to, že ji v praxi všichni využijí. Obhájci jsou zásadně vzájemně zastupitelní, i když v praxi zpravidla nečiní všichni stejné úkony, ale při obhajobě obviněného se v souladu s jeho pokyny doplňují. Všichni obhájci jsou oprávněni činit za obviněného návrhy, podávat žádosti či opravné prostředky, nahlížet do spisu (§ 65 TR) a účastnit se vyšetřovacích úkonů (§ 41 odst. 2 TR). Tyto úkony může tedy činit kterýkoli z obhájců obviněného, ať už samostatně nebo společně s ostatními.³⁹

Novela č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002 přinesla pouze jednu povinnost, a to z důvodu, aby se s větším počtem obhájců nezatížil státní rozpočet nárůstem nákladů na doručování. Do té doby musela být rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení doručována všem obhájcům i obviněnému, přičemž lhůta běžela až od doručení, které bylo provedeno nejpozději.⁴⁰ Podle nové úpravy platí, že pokud si obviněný zvolí dva nebo více obhájců, měl by zároveň orgánu činnému v trestním řízení oznámit, kterého z nich zmocní k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Nesplnění této povinnosti sebou nenese pro obviněného žádné nepříznivé důsledky. V takovém případě určí tohoto obhájce předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce a své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům.⁴¹ Obhájce, kterému jsou pak doručovány písemnosti, předvolání nebo vyrozumění od orgánů činných v trestním řízení, nebo obviněný musí pak zařídit vyrozumění dalších obhájců. Platí zde fikce doručení okamžikem, kdy písemnost převezme obhájce, který byl zvolen nebo určen k doručování.⁴²

³⁹ Srov. Vantuch Pavel: *Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce*, Bulletin advokacie, 6/2004, a dále Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 850

⁴⁰ Srov. 146/2000 Sb. n. a u.

⁴¹ V případě, kdy nebyl zvolen ani určen předsedou senátu obhájce k doručování písemností, je třeba rozhodnutí odvolacího soudu doručit všem obhájcům i obviněnému. Pokud bylo v takové případě obviněnému doručeno rozhodnutí odvolacího soudu dříve než jeho obhájcům, odvíjí se počátek dovolací lhůty od doručení rozhodnutí odvolacího soudu tomu z obhájců, u něž se tak stalo nejpozději – 727/2004 Soubor trest. rozh. NS

⁴² Srov. Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 42 a násl.

Pokud jde o procesní působení obhájců ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení, neobsahuje trestní řád, kromě již citované povinnosti týkající se vyzkoumání a doručování písemností, žádné další ustanovení, na rozdíl od některých zahraničních úprav, které zejména z důvodů procesní ekonomie obsahují určitá omezující pravidla – např. nesmí se rozmnožovat přednesy při hlavním líčení nebo i počet obhajovacích řečí. Pokud jde o závěrečné řeči, ustanovení § 216 odst. 2 TŘ určuje pouze jejich pořadí, nikoli též pravidla pro pronesení obhajovací řeči v případě, kdy má obviněný více obhájců. Při absenci konkrétního ustanovení nelze vyvozovat závěr, že právo pronést závěrečnou řeč by měl jen jeden z více obhájců. Záleží tedy jen na domluvě mezi obviněným a jeho obhájci, zda každý pronese závěrečnou řeč samostatně nebo zda si úkoly rozdělí a každý se vyjádří k jinému bodu obžaloby.⁴³

Považovala bych za vhodné, aby de lege ferenda byla i v našem trestním řádu zavedená podrobnější úprava obhajoby více obhájci tak, aby nemohlo docházet ke zbytečným průtahům v řízení. Myslím si, že možnost obviněného zvolit si více obhájců je dána proto, aby mu mohli poskytnout kvalitnější obhajobu, zejména pro možnost zaměření každého obhájce na jinou problematiku a možností konzultací mezi sebou, nikoli z důvodu zbytečného zdvojení úkonů.

7 Společný obhájce

V praxi často dochází k případům, kdy je současně stíháno více spolupachatelů nebo vedle pachatelů i jiné osoby, které se na trestné činnosti podílejí jako organizátoři, návodci či pomocníci, a tyto osoby si zvolí stejného obhájce nebo je jim stejný obhájce ustanoven. Zákon počítá s obhajobou více spoluobviněných jedním obhájcem, ale jen za předpokladu, že mezi nimi neexistuje kolize. Dle § 38 odst. 2 TŘ: „*Je-li obviněných několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný.*“ Z toho vyplývá, že pokud vyjde ze zjištěných skutečností, že si zájmy spoluobviněných odporují, musí být vždy každému ze spoluobviněných, jejichž zájmy se dostaly do rozporu, ustanoven samotný obhájce.

⁴³ Mandák Václav: *K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného*, Trestněprávní revue, 1/2006

Trestní řád výslovně nestanoví, ve kterých případech dochází ke střetu zájmů mezi obviněnými, případně, kdy zjevně hrozí, že nastane. Kolizních situacích může být řada. Kolize mezi spoluobviněnými nastane zejména pokud zastávají spoluobvinění odlišné postoje ke stíhanému skutku, které mají zásadní význam pro posouzení jejich viny a míry jejich odpovědnosti. Typický půjde o případ, kdy se spoluobvinění buď navzájem nebo i jednostranně obviňují.⁴⁴

Rozpor mezi zájmy spoluobviněných může nastat již od počátku obhajoby nebo kdykoli později v průběhu řízení, například dojde-li v důsledku spojení věcí ke společnému projednání a rozhodnutí (§ 23 odst. 3 TŘ). Může dojít i k situaci, kdy spoluobvinění nevystupují jeden proti druhému, ale důkazní situace se vyvine tak, že část důkazů usvědčuje jednoho z těchto spoluobviněných a vyvíňuje druhého, přičemž oba hájí stejný obhájce.⁴⁵ V některých případech kolize nemusí být zjevná ani samotnými spoluobviněnými, a přeci existuje. Obhájce například při rozmluvě s klientem zjistí skutečnosti, které zakládají zjevný rozpor, ale vzhledem k povinnosti mlčenlivosti je nemůže zveřejnit. Kolize může nastat i v případě, kdy jeden ze spoluobviněných má zájem na urychlení řízení a druhý chce řízení co nejdéle natahovat.⁴⁶

Problém kolize spoluobviněných, které obhajuje společný obhájce, spočívá v tom, že společný obhájce je postaven před povinnost využít či opomenout tvrzení jednoho ze svých klientů proti druhému a naopak argumentovat ve prospěch jednoho okolnostmi, které by musel vzápětí vyvracet. Je jasné, že takový postup by byl v rozporu se zákony i etikou obhájce. Stejně tak v případě, kdy ke kolizi zájmů spoluobviněných dojde až v průběhu řízení, bylo by naprosto nevhodné a přinejmenším porušením zásad profesionální etiky, kdyby původní společný obhájce pokračoval v obhajobě některého z klientů. Mohl by totiž při další obhajobě využívat informací, které se dozvěděl od druhého klienta, když ho ještě hájil. Proto je nezbytné, aby od okamžiku, kdy si zájmy obviněných začnou odporovat, byl každému z nich ustanoven obhájce nový.⁴⁷ Změna obhájce je ovšem poměrně velkým zásahem do práva na obhajobu. Může dojít k narušení důvěry obviněného

⁴⁴ Srov. 15/1991 Sb. rozh. tr.

⁴⁵ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 223 a 224

⁴⁶ Fišer Karel: *Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými*, Bulletin advokacie, 1/1999, str. 16 - 24

⁴⁷ Fišer Karel: *Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými*, Bulletin advokacie, 1/1999 str. 16 – 24 a Srov. Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 69

k advokacii. Navíc se nový obhájce může dostat do situace, kdy k prostudování spisu a seznámení se s věcí nezbývá dostatečný čas, což se může odrazit na kvalitě obhajoby.

Je třeba si také říci, že ne každá kolize mezi spoluobviněnými způsobuje rozpor mezi jejich zájmy. Výpovědi spoluobvinění se můžou například lišit v nepodstatných detailech, které nebudou mít zásadní význam pro posouzení míry jejich viny. V takovém případě je společná obhajoba možná.

V každém případě by měl obhájce při společné obhajobě postupovat opatrně. Měl by zkoumat nebezpečí možného rozporu mezi spoluobviněnými již od prvního kontaktu s klientem. Pokud advokát při projednávání věci s klientem v rámci převzetí a přípravy obhajoby zjistí, že již v dané věci poskytl právní pomoc jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo ho žádá o právní pomoc, je povinen právní pomoc odmítnout [§ 8 odst. 3 písm. c) AZ]. Rozpor zájmů je obecným důvodem k odmítnutí zastoupení (§ 19 odst. 1 písm. a) AZ) a podle okolností k odstoupení od smlouvy (§ 20 odst. 1 AZ) nebo k žádosti o zproštění obhajoby ustanoveným obhájcem (§ 40); může být i důvodem k vyloučení obhájce rozhodnutím soudu (§ 37a odst. 2).

Pokud se jedná o vhodnost ustanovování společného obhájce několika spoluobviněným, jejichž zájmy nejsou v rozporu, existují dva odlišné názory. Podle prvního názoru je možnost ustanovení společného obhájce žádoucí, neboť daný obhájce může využít znalosti konkrétního případu vhodným způsobem k obhajobě více obviněných. Druhý názor vidí ve společné obhajobě tak, jak je zakotvena v § 38 odst. 2 TŘ, rozpor se zájmem obviněných. Obhajuje-li obhájce více obviněných, vždy je určitým způsobem limitován, neboť se nemůže na obhajobu zcela zaměřit jako v případě jednoho obviněného.⁴⁸

⁴⁸ Srov. Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 68 a 69

8 Úloha advokáta při postupu před zahájením trestního stíhání

Postup před zahájením trestního stíhání (§ 158 až 159b TR) tvoří první fázi přípravného řízení, na níž navazuje fáze druhá, která začíná zahájením trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TR) a nazývá se vyšetřování (§ 161 odst. 1 TR). Úkolem postupu před zahájením trestního stíhání je *odhalení a prověření skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu a směřujících k zjištění pachatele*. Podkladem, na jehož základě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, mohou být vlastní poznatky policejního orgánu, trestní oznámení či podněty jiných osob a orgánů. Úkony provedené v této fázi řízení nebudou, až na výjimky stanovené zákonem, považovány za procesní úkony, tedy nebude možné je použít v řízení před soudem. Výsledkem řízení by mělo být rozhodnutí o nutnosti zahájit trestní stíhání (§ 160 odst. 1 TR) nebo jiné opatření (§ 159a, § 159b TR).

O zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, sepíše policejní orgán neprodleně úřední záznam. V něm uvede skutkové okolnosti, pro které řízení zahajuje a způsob, jakým se o nich dozvěděl (§ 158 odst. 3 TR). Hrozí-li však nebezpečí z prodlení, provede policejní orgán nejprve potřebné neodkladné a neopakovatelné úkony a záznam sepíše poté. Od toho okamžiku jsou úkony prováděny jako úkony trestního stíhání. Náležitosti záznamu nemusí mít formu a obsah požadovaný po vyhotovení usnesení o zahájení trestního stíhání, což je dáno především rozsahem informací, které má policejní orgán k dispozici. V řadě případů nebude ani známa totožnost podezřelé osoby a řízení bude vedeno proti „*neznámému pachateli*“.⁴⁹ Opis záznamu zašle policejní orgán do 48 hodin státnímu zástupci.

K objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje policejní orgán potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu (srov. § 158 odst. 3 TR). Policejní orgán je oprávněn vyzvat osobu, aby se dostavila k podání vysvětlení ve stanovenou dobu na stanovené místo. Každý, kdo podává vysvětlení, má právo na právní pomoc

⁴⁹ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Řepík, B., Růžek, A.: *Trestní právo procesní*, 4. aktualizované vydání, Linde 2004, str. 422

advokáta. Je-li vysvětlení požadováno od nezletilého, je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce, to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit (§ 158 odst. 4 TŘ). Toto ustanovení bylo zavedeno novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. a vychází z čl. 37 odst. 2 Listiny, který zaručuje každému právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány a orgány veřejné správy.⁵⁰

Pro osobu podávající vysvětlení z toho plyne, že policejní orgán má povinnost umožnit ji zastoupení advokátem při podání vysvětlení, ale není povinen obstarávat ji pomoc advokáta. Pokud však tato osoba po poučení požádá o právní pomoc advokáta a nemá mobilní telefon či jiný prostředek k zajištění spojení, naplní policejní orgán ustanovení § 158 odst. 4 TŘ tím, že ji poskytne možnost telefonicky se spojit s advokátem.⁵¹ Pokud by se advokát dostavil k policejnímu orgánu společně se svým klientem, je oprávněn být přítomen při podání vysvětlení. V případě, že by policejní orgán osobě podávající vysvětlení právní pomoc advokáta neumožnil, i když by tomu nic nebránilo, musel by státní zástupce v rámci výkonu dozoru nařídit opakování tohoto úkonu.⁵²

Pokud osoba, která podává vysvětlení, trvá na účasti advokáta, nelze úkon provést, ani kdyby byl neodkladný nebo kdyby nebylo možné přítomnost advokáta bez prodlení zajistit.

Úloha advokáta při podání vysvětlení není srovnatelná s postavení obhájce obviněného, a proto advokát nemůže postupovat analogicky dle § 41 TŘ. Jeho úloha může spočívat například v poradě o významu vysvětlení, jeho důležitosti pro další řízení, důslednějším objasnění poučení osoby dle § 158 odst. 8 TŘ, včetně případů, kdy může odepřít výpověď, porada o případném právním posouzení skutkových okolností, o kterých vypovídá osoba podávající vysvětlení.⁵³

Osoba, která podává vysvětlení, je podle obsahu vysvětlení považována buď za podezřelého, nebo tomu tak být nemusí. Trestní řád toto označení v rámci

⁵⁰ Srov. Nález Ústavního soudu, ÚS 98/95

⁵¹ Šámal P., Král V., Baxa J., Púry F.: *Trestní řád, Komentář, 1.díl, 4. vydání*, Praha, C. H. Beck, 2002, str. 953

⁵² Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 103

⁵³ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 104

prověřování výslovně nestanoví, ale lze jej dovodit z některého ustanovení, upravujících práva osob, od nichž je vysvětlení požadováno.⁵⁴ Osoba podávající vysvětlení, kromě podezřelého, je povinna vypovídat pravdu a nic nezamlčet, o tom musí být předem poučena.

O obsahu vysvětlení, které nemá povahu neodkladného a neopakovatelného úkonu, se sepíše úřední záznam. Ten slouží státnímu zástupci a obviněnému ke zvážení, aby osoba, které vysvětlení podala, byla vyslechnuta jako svědek. Nestanoví-li zákon jinak, nelze úřední záznam o podání vysvětlení použít v řízení před soudem jako důkaz. Je-li ten, kdo vysvětlení podal, později vyslýchán jako svědek nebo obviněný, nemůže mu být záznam přečten nebo jinak konstatován jeho obsah (§ 158 odst. 5 TŘ).⁵⁵

Výjimku trestní řád umožňuje ve zjednodušeném řízení navazujícím na zkrácené přípravné řízení, kdy lze číst úřední záznamy o vysvětlení osoby a o provedení dalších úkonů se souhlasem státního zástupce a obviněného (§ 314d odst. 2, § 179a a násl. TŘ).

9 Právo na obhajobu zadrženého podezřelého

Listina v čl. 8 odst. 3 stanoví, že o úkonech zasahujících do osobní svobody je oprávněn rozhodovat pouze soud. Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet pouze v případech stanovených v zákoně. Zadržená osoba musí být ihned seznámena s důvody svého zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí do 24 hodin zadrženou osobu vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji propustit na svobodu. Tento článek se promítl do trestního řádu novelou č. 178/1990 Sb. Až do roku 1990 neexistovalo v našem právním řádu právo zadrženého podezřelého na obhajobu, přesto, že tento stav byl kritizován už od roku 1973 ze strany Ústředí české advokacie, neboť podezřelá osoba zadržená za podmínek § 76 TŘ je již osobou, proti které se vede trestní řízení, a proto by měla mít právo na obhájce.⁵⁶

⁵⁴ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Půry, F., Řepík, B., Růžek, A.: *Trestní právo procesní*, 4. aktualizované vydání, Linde 2004, str. 424

⁵⁵ Srov. 45/2003 Sb. rozh. tr.

⁵⁶ Vantuch Pavel: *Zadržená podezřelá osoba a její právo na obhajobu*, Právní rozhledy, 11/1998, str. 551 - 558

Dle § 76 odst. 6 TŘ má zadržená osoba právo zvolit si obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetích osob a radit se s ním již v průběhu zadržení, má též právo požadovat, aby obhájce byl přítomen při jejím výslechu dle § 76 odst. 3 TŘ, a to vždy, pokud je ve lhůtě tam uvedené dosažitelný. O těchto právech musí policejní orgán podezřelého poučit ihned po zadržení. Pokud zadržený nevyužije svého práva a obhájce si nezvolí, nebo lhůta pro jeho zvolení uplyne, anebo se zvolený obhájce ve stanovené lhůtě k výslechu nedostaví, vyslechne policejní orgán zadrženého podezřelého bez přítomnosti obhájce.

Policejní orgán, který provedl zadržení, zadrženou osobu vyslechne a o výslechu sepiše protokol, v němž označí místo, čas a bližší okolnosti zadržení a uvede osobní údaje zadržené osoby, jakož i podstatné důvody zadržení (§ 76 odst. 3 TŘ). Tento výslech má pro zadrženou osobu značný význam. Policejní orgán propustí zadrženou osobu na svobodu pouze tehdy, když bude podezření vůči ní rozptýleno nebo důvody zadržení z jiné příčiny odpadnou.

Realizací práva na obhajobu, tedy i možností zvolit si obhájce a radit se s ním, může zadržený podezřelý za určitého důkazního stavu více či méně výrazně napomoci k rozptýlení podezření, nebo k zjištění, že důvody zadržení odpadly. V prvním případě, dojde-li k rozptýlení podezření, nemusí být obviněný vyšetřovatelem vůbec obviněn z trestného činu, z jehož spáchání byl podezírán. Pokud například byla podezřelá osoba zadržena na útěku z místa spáchání trestného činu proti životu a zdraví, obhájce může svojí účastí při výslechu napomoci k rozptýlení podezření, k zjištění, že podezřelý náhodně přišel na místo trestného činu po jeho spáchání a když spatřil poškozeného (oběť trestného činu), propadl panice, a proto z místa činu utíkal.⁵⁷

10 Zahájení trestního stíhání a účast obhájce ve vyšetřování

Vyšetřování je druhá fáze přípravného řízení, která zahrnuje úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání nebo podmíněného zastavení trestního stíhání,

⁵⁷ Srov. Vantuch Pavel: *Zadržená podezřelá osoba a její právo na obhajobu*, Právní rozhledy, 11/1998, str. 551 - 558

odstoupení od trestního stíhání v řízení ve věcech mladistvých nebo schválení narovnaní před podáním obžaloby (§ 160 až § 179 TŘ).⁵⁸ Na zahájení trestního stíhání navazuje buď standardní vyšetřování upravené v ustanoveních § 161 až § 167 TŘ nebo rozšířené vyšetřování upravené v ustanoveních § 168 až § 170 TŘ. Ve třetím typu přípravného řízení tzv. zkráceném přípravném řízení (§ 179a až 179f) se vyšetřování nekoná vůbec a trestní stíhání se zahajuje až podáním návrhu na potrestání.⁵⁹

Policejní orgán rozhodne o zahájení trestního stíhání, navštědčují-li prověřováním podle § 158 zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba a není-li důvod pro postup dle § 159a odst. 2, 3 nebo § 159b odst. 1 (§ 160 odst. 1 TŘ). O zahájení trestního stíhání se rozhoduje usnesením, jehož výrok musí obsahovat popis skutku, ze kterého je osoba obviněná, tak aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu a označení obviněného stejnými údaji, jaké musí být v rozsudku o osobě obžalovaného. V odůvodnění usnesení musí být přesně označeny skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.

Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba doručit obviněnému nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin také státnímu zástupci a obhájci, kterému lhůta pro doručení běží od jeho zvolení nebo ustanovení (§ 160 odst. 2 TŘ). Účinky zahájení trestního stíhání nastávají okamžikem, kdy usnesení o zahájení trestního stíhání je oznámeno osobě, která má být obviněna. Zpravidla se tak děje doručením opisu usnesení do vlastních rukou. Tím je obviněnému umožněno, aby od počátku trestního stíhání věděl, z čeho je obviňován a aby této okolností mohl zcela využít pro svou obhajobu.⁶⁰ Zejména má možnost si ihned zvolit obhájce a využívat jeho odborné pomoci při hájení svých práv. Zahájením trestního stíhání sdělením obvinění určité osobě je také určen předmět trestního stíhání, protože obžalobu lze podat jen pro skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání (§ 176 odst. 2 TŘ).

Proti usnesení o zahájení trestního stíhání je přípustná stížnost (§ 160 odst. 7 TŘ). Obviněný tak má právo podat opravný prostředek proti usnesení o zahájení

⁵⁸ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 439 a 440

⁵⁹ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 113

⁶⁰ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 467

restního stíhání a tím vyjádřit svůj nesouhlas či výhrady k názoru policejního orgánu, že je stíhán ze zákonných důvodů a způsobem, který zákon stanoví.⁶¹ Významnou roli zde může sehrát obhájce obviněného, který může nejen sepsat a odůvodnit stížnost, ale také její sepsání iniciovat.

Zahájením restního řízení začíná fáze vyšetřování, v jejímž průběhu policejní orgány shromažďují v potřebném rozsahu důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku restného činu (§ 89 odst. 1 TR) a provádějí další potřebné úkony, například opatření k zajištění osob a věcí. Policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek provádí důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Obviněný nesmí být žádným způsobem donucován k výpovědi. Obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány (§ 164 odst. 3 TR).

Policejní orgány nemusí opakovat úkony provedené před zahájením restního stíhání, jestliže byly provedeny způsobem odpovídajícím ustanovení zákona (například neodkladný či neopakovatelný úkon spočívající ve výslechu svědka či rekognici je nutné provést za účasti soudce, který v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu § 158a TR). Jestliže však byly před zahájením restního stíhání provedeny výsledky svědků, a lze-li takový výslech opakovat, policejní orgán je na návrh obviněného, buď provede znovu a umožní obviněnému nebo jeho obhájci se takového úkonu účastnit, nebo jej poučí o právu domáhat se osobního výslechu takového svědka v řízení před soudem (§ 164 odst. 4 TR).

10.1 Účast obhájce při vyšetřovacích úkonech

Obhájce je již od zahájení restního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 TR). Za vyšetřovací úkony v tomto smyslu se považuje zejména výslech obviněného, svědků, znalců, konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus,

⁶¹ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 117

rekonstrukce či prověrka na místě.⁶² Na rozdíl od obviněného, jehož účast na vyšetřovacích úkonech může policejní orgán připustit, zejména pokud nemá obviněný obhájce, obhájce má nárok na účast při vybraných vyšetřovacích úkonech, tedy těch, které mohou být použity jako důkaz v řízení před soudem.

Účast obhájce je nevylučitelná s výjimkou úkonů neodkladných, o kterých nelze obhájce vyzoomět. Za neodkladný úkon se považuje vyšetřovací úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho ztráty, zmaření nebo omezení jeho hodnoty nesnese ani odklad pro telefonické vyzoomění obhájce k jeho dostavení se na místo úkonu.⁶³ Takové případy by ale měly být spíše výjimkou, neboť smyslem této úpravy je zabezpečit přítomnost obhájce při vyšetřovacích úkonech uvedených v § 165 odst. 2 TRŘ v rozsahu potřebném pro řádný výkon obhajoby.

Obhájce má nejen právo se úkonu zúčastnit, ale také se na něm aktivně podílet. Může obviněným i jiným vyslychaným klást otázky, ale teprve až orgán vyzoomech skončí a udělí mu k tomu slovo (§ 165 odst. 2 TRŘ). Policejní orgán obhájci nemůže odepřít právo klást vyslychaným otázky. Otázky však musí být jasné a srozumitelné a obhájce se musí vyvarovat otázek sugestivních či kapciózních.⁶⁴ Obhájce může také kdykoli v průběhu úkonu podávat námítky proti způsobu jeho provádění.

Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce zúčastnit vyšetřovacího úkonu, u kterého má dle trestního řádu nárok být přítomen, nebo spočívá-li úkon ve vyzoomechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyzoomění obhájce nelze zajistit (§ 165 odst. 3 TRŘ). Pokud má úkon spočívat ve vyzoomechu osoby, musí policejní orgán obhájci sdělit i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení aspoň zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat. Pro obhájce je důležité, aby předem věděl, čeho se bude úkon týkat a zejména kdo má být vyzoomechnut jako svědek.

⁶² Šámal, Král, Baxa, Púry: *Trestní řád, Komentář, I. díl*, 4. vydání, Praha, C.H. Beck, 2002, str. 1069

⁶³ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 552

⁶⁴ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 180

Důvody, pro které je nutné, aby obhájce byl včas vyrozuměn o době a místě konání vyšetřovacího úkonu, jsou různé. Pokud obhájce neví, jaký konkrétní vyšetřovací úkon bude proveden, nemůže odpovědně posoudit, zda je jeho účast při vyšetřovacím úkonu účelná.⁶⁵ Obhájce musí mít možnost probrat svou účast u konkrétního úkonu s obviněným. Pokud se obhájce rozhodne úkonu účastnit, musí mu být dána možnost náležitě se na to připravit. Například na vyšetřovací úkon spočívající ve výslechu svědka si obhájce potřebuje připravit otázky, které takovému svědkovi položí v případě, kdy se na ně nezeptá již policejní orgán. Právo obviněného, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, ať již se hájí sám nebo prostřednictvím obhájce vyplývá z čl. 40 odst. 3 Listiny a také z čl. 6 odst. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.

Obhájce může policejnímu orgánu oznámit, že se chce účastnit všech vyšetřovacích úkonů. V takovém případě je policejní orgán povinen sdělit mu včas dobu a místo každého vyšetřovacího úkonu, nejde-li o úkon neodkladný, a to bez ohledu na to, zda úkon provede sám nebo požádá o jeho provedení dožadovaný orgán přípravného řízení. Je porušením práva obviněného na obhajobu (§ 2 odst. 13, § 165 odst. 1 TR), pokud je v přípravném řízení doplňováno vyšetřování výslechem svědka, aniž byl obhájce předem uvědoměn o době a místě konání výslechu, ačkoliv požádal vyšetřovatele o účast na vyšetřovacích úkonech.⁶⁶ Taková vada je důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) TR, jestliže jsou jí postíženy úkony, které jsou pro rozhodnutí soudu významné, a obviněný trvá na jejich opakování za účasti obhájce.

Účast obhájce při vyšetřovacích úkonech je jeho oprávněním. Povinnost účastnit se úkonu mu nevzniká ani tehdy, jestliže policejnímu orgánu oznámí, že se chce vyšetřovacího úkonu zúčastnit. Trestní řád neumožňuje orgánům činným v trestním řízení domáhat se účasti obhájce na úkonech přípravného řízení a ani nestanoví možnost sankce.

⁶⁵ Jellínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 472

⁶⁶ Srov. č. 43/1989 Sb. rozh. tr.

10.2 Právo strany důkaz vyhledat, předložit a navrhnout jeho provedení

Dokazováním se rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je umožnit těmto orgánům poznání skutečností důležitých pro rozhodnutí. Předmětem dokazování v trestním řízení je skutek a okolnosti, týkající se otázek, které je nutné v souvislosti s daným skutkem v řízení rozhodnout.⁶⁷ Okruh skutečností a okolností, které je třeba v trestním řízení dokazovat, je v zákoně uveden příkladmo (srov. § 89 odst. 1 TŘ). Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného, svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání (§ 89 odst. 2 TŘ).

Přestože již od roku 1993 z úpravy § 89 odst. 2 TŘ vyplývalo, že *skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k odmítnutí takového důkazu*, tedy že strana se může aktivně podílet na dokazování, vyhledat a předložit důkaz, v praxi se vyskytovaly až do roku 2001 rozpory se zákonnou úpravou. Vyšetřovatelé si byli vědomi, že nemohou důkaz vyhledaný a předložený stranou obhajoby odmítnout, proto jej zařadili do spisu, ale bez toho, aby se s ním vypořádali.⁶⁸ Vznikl tedy stav obdobný odmítnutí důkazu. Z tohoto důvodu bylo nutné zakotvit možnost stran vyhledat, předložit nebo navrhnout důkaz v trestním řádu.

Novela trestního řádu z roku 2001 doplnila ustanovení § 89 odst. 2 o druhou větu, že *„každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout.“* Tím vytvořila podmínky pro zamezení pochybnostem, které do té doby panovaly ohledně oprávnění obviněného a jeho obhájce vyhledávat důkazy svědčící ve prospěch obhajoby. Stejná novela přinesla ale i omezení pro dokazování ve standardním vyšetřování. Strana obhajoby tedy může v průběhu standardního vyšetřování důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout, ale důkaz bude proveden až v řízení před soudem. Pokud se jedná o rozšířené vyšetřování (§ 168 až § 170 TŘ), jsou svědkové vyslechnuti policejním orgánem již v přípravném řízení.⁶⁹

⁶⁷ Jejínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 461

⁶⁸ Vantuch Pavel: *Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení*, Bulletin advokacie, č. 7 – 8/2005, str. 29 - 35

⁶⁹ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 117

I přes úpravu zakotvenou v trestním řádu existovaly mezi obhájci a orgány činnými v trestním řízení situace, na které měli různé názory. Vzhledem k neexistenci judikatury a výkladových stanovisek totiž nebyla zcela jasná oprávnění ze strany obhajoby. Pokud obhájce vyhledá pramen důkazu, musí ho také prověřit, aby věděl, zda takový důkaz bude ve prospěch jeho klienta.

Pro vyjasnění situace vydalo představenstvo České advokátní komory roku 2004 *usnesení č. 13 k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy*. Jedná se o stanoviskový předpis upravující postupy advokáta, který obhajuje obviněného nebo zastupuje poškozeného či zúčastněnou osobu, v případech, kdy realizuje oprávnění vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy. Na základě podnětu České advokátní komory vydalo Nejvyšší státní zastupitelství *stanovisko 9/2004 ke sjednocování výkladu zákonů a jiných právních předpisů* (dále jen stanovisko NSZ).

Ze stanoviska NSZ vyplývá, že obhájce má oprávnění již v přípravném řízení z vlastní iniciativy vyhledávat a předkládat nebo navrhnout provedení určitých důkazů. Je třeba vycházet z toho, že obhájce má především právo pátrat po pramenech důkazů a identifikovat nositele příslušného důkazu a stejně tak ověřovat využitelnost takového důkazu z hlediska obhajoby v dalším řízení. Obhájce může požádat konkrétní osobu o sdělení potřebných informací, které jsou jí o věci známy, ať již osobně nebo písemně, a o obsahu sdělené informace sepsat písemný záznam.

Pojem vyhledat důkaz zahrnuje dle stanoviska NSZ i možnost advokáta ověřit předpokládaný výsledek. Kdyby tomu tak nebylo a obhájce by nemohl prověřit pramen důkazů, hrozilo by nebezpečí, že by například svědek mohl vypovídat v rozporu se zájmy obviněného. Přičemž obhájce může činit vše jen ve prospěch obviněného.

10.3 Dokazování ve standardním vyšetřování

Policejní orgán postupuje při vyšetřování z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následků trestného činu (§ 89 odst. 1 TR). Přitom postupuje způsobem uvedeným v § 158

odst. 3 a 4 a provádí i další úkony podle hlavy čtvrté s výjimkou těch, které je oprávněn provést pouze státní zástupce nebo soudce (§ 164 odst. 1 TŘ). Ve standardním vyšetřování policejní orgán může například zadržet obviněného (§ 75 TŘ), zadržet osobu podezřelou ze spáchání trestného činu, vyslechnout ji a o jejím výslechu sepsat protokol (§ 76 odst. 1 TŘ), vyzvat osobu k vydání věci důležité pro trestní řízení (§ 78 odst. 1, 3 TŘ), vydat příkaz k odnětí věci po předchozím souhlasu státního zástupce (§ 79 odst. 1 TŘ), vykonat domovní prohlídku na základě příkazu předsedy senátu nebo soudce (§ 83 TŘ), nařídít osobní prohlídku se souhlasem státního zástupce (§ 83b TŘ), i provádět důkaz, konkrétně rekonstrukci, rekognici, prověrku na místě nebo vyšetřovací pokus.

Na základě novely trestního řádu z roku 2001 již ve standardním vyšetřování nejsou běžné výslechy svědků, ale *podávání vysvětlení osobami*. Pokud určitá osoba podala vysvětlení již před zahájením trestního stíhání dle § 160 odst. 1 TŘ, nemusí ji policejní orgán opakovaně žádat o podání vysvětlení v průběhu vyšetřování. Jedinou podmínkou, která vyplývá z § 160 odst. 2 TŘ, je, aby k podání vysvětlení touto osobou, v době před zahájením trestního stíhání, došlo způsobem odpovídajícím ustanovením tohoto zákona (§ 164 odst. 2 TŘ). O tom, zda bude vyslechnuta jako svědek, rozhodne až soud, v případě, že bude podána obžaloba.

Z pohledu obhajoby je zásadní, že pro standardní vyšetřování trestných činů, o nichž koná řízení v prvním stupni okresní soud (§ 16 TŘ), zakotvila novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. podstatné zúžení možnosti konat procesní úkony při vyšetřování.⁷⁰ Pokud se týká výslechnů svědků, ty novela z roku 2001 omezila pouze na pět případů (§ 164 odst. 1 TŘ):

- Jde o neodkladný a neopakovatelný úkon
- Jde o výslech osoby mladší patnácti let
- Jde o výslech osoby, jejíž psychický stav budí pochybnosti o schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si a reprodukovat
- Je dáno podezření, že na svědky by mohl být činěn nátlak
- Předpokládá se delší doba trvání vyšetřování a z toho vyplývající obavy ze ztráty důkazní hodnoty výpovědi svědka.

⁷⁰ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 148

Ze zkušeností soudů vyplývá, že zákonné vymezení případů, kdy je třeba v rámci vyšetřování provádět výslechy svědků podle § 164 odst. 1 TŘ, nelze rozhodně považovat za dostatečné a vyhovující. Aplikační praxe ukázala, že příliš obecné formulace případů nutného výsledku svědků neposkytují dostatečnou oporu pro jejich výklad a aplikaci v konkrétních případech. Svou roli přitom sehrává i snaha policejních orgánů vykládat vymezení jednotlivých případů nutného výsledku svědků restriktivním způsobem, a tím si „ušetřit práci“. Z poznatků soudů, které se k dané problematice vyjádřily, vyplývá jednoznačný závěr, že v současné době se přípravné řízení omezuje prakticky pouze na to, že orgány přípravného řízení shromáždí formou úředního záznamu podaná vysvětlení osob podle § 158 odst. 3 TŘ a na jejich základě pak dochází k podání obžaloby.⁷¹

Bez omezujících podmínek pro výslech svědka je možné v přípravném řízení vyslechnout znalce. Znalecký posudek může předložit i některá ze stran, tedy i obviněný (§ 89 odst. 2 TŘ). Jestliže takový posudek má všechny zákonem stanovené náležitosti a obsahuje doložku o tom, že znalec si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu jako se znaleckým posudkem vyžádaným orgánem činným v trestním řízení. Znalec, který byl požádán o vypracování posudku některou ze stran, má právo nahlédnout do spisu a seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování posudku.⁷² Znalecký posudek, který nespĺňuje zákonem stanovené náležitosti, může sloužit jako listinný důkaz (§ 112 odst. 2 TŘ).

10.4 Dokazování v rozšířeném vyšetřování

Rozšířené vyšetřování se koná o trestných činech, o nichž řízení v první stupni koná krajský soud. Jedná se o trestné činy jednak typově závažnější a jednak skutkově a zpravidla i důkazně složitější (srov. § 17 TŘ). Právní úpravu rozšířeného vyšetřování najdeme v oddílu třetím hlavy desáté, tedy v ustanoveních § 168 až § 170 TŘ. Pokud zde není zakotvena zvláštní úprava, postupuje se stejně jako při standardním vyšetřování.

⁷¹ Pácal Jiří, Handla Jiří: Prvé zkušenosti soudů s aplikací novely TrŘ provedené zákonem č. 265/2001 Sb., Právní zpravodaj, C. H. Beck, č. 12/2003

⁷² Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 404 - 405

Policejní orgán provádí důkazy v rozsahu, který je nezbytný pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce; podmínkami, za nichž lze provádět výslechy svědků dle § 164 odst. 1, přitom není vázán (§ 169 odst. 1 TR). Pro rozšířené vyšetřování je tedy typické, že se v něm mohou provádět důkazy, zejména výslechy svědků, v širším rozsahu. Znamená to, že policejní orgán nebo státní zástupce, pokud koná vyšetřování, může bez omezení vyslýchat svědky. Protokoly o výpovědích svědků v přípravném řízení lze pak číst v řízení před soudem za podmínek § 211 odst. 1 až 4 TR. Pokud nejsou tyto podmínky splněny, lze tyto výpovědi jen předestřít, přičemž protokol výpovědi, který byl předestřen, nemůže být podkladem pro výrok o vině obviněného, a to ani ve spojení s jinými důkazy ve věci provedenými § 212 odst. 2 TR.

Pro určení rozsahu provádění důkazů je rozhodující právní kvalifikace skutku, pro který je obviněný v době provádění důkazů stíhán. Je-li obviněný v průběhu vyšetřování upozorněn, že skutek, pro který je vedeno trestní stíhání, bude nadále posuzován jako jiný trestný čin, než je uveden v § 168 odst. 1 TR, to znamená, že o něm nebude příslušný v prvním stupni konat řízení krajský soud, ale okresní soud, bude nadále ve vyšetřování pokračováno, jako by šlo o vyšetřování standardní, tedy podle oddílu druhého hlavy desáté TR. Důkazy, které byly do té doby provedené, zůstávají součástí důkazů opatřených v průběhu vyšetřování a při posuzování, zda byly provedeny v souladu se zákonem, se nepřihlíží k podmínkám, za nichž lze podle § 164 odst. 1 vyslýchat svědky (§ 169 odst. 2 TR).

Policejní orgán, který koná vyšetřování, ale i státní zástupce, jehož úkolem je vykonávat dozor nad rozšířeným vyšetřováním, musí soustavně sledovat, zda právní posouzení odpovídá skutku, pro který se vede trestní stíhání, a pokud nastanou důvody pro změnu právního posouzení, ihned obviněného a jeho obhájce upozornit na změnu právní kvalifikace a nevyčkávat až na skončení vyšetřování.⁷³ Právní kvalifikace jednání obviněného má totiž zásadní význam pro konání rozšířeného vyšetřování.

Účast obhájce v rozšířeném vyšetřování je významnější než v případě standardního vyšetřování, protože je možné konat výslechy svědků bez omezení a obhájce má nárok se těchto výslechů zúčastnit. Účastí obhájce na dokazování

⁷³ Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 724

konaném v rozšířeném vyšetřování se prohlubuje právo na obhajobu a zároveň jsou posíleny záruky zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností dle § 2 odst. 5 TŘ. Z pohledu obhájce je jeho přítomnost při vyšetřovacích úkonech nejlepší zárukou, že budou provedeny v souladu se zákonem.⁷⁴ Výhodou rozšířeného vyšetřování z pohledu obhajoby je, že se obhájce může účastnit výslechů svědků a může jim pokládat otázky, které jim policejní orgán nepoložil, ať už proto, že je nepovažoval za důležité nebo proto, že se omezil na pokládání otázek, od kterých očekával zjištění skutečností svědčících v neprospěch obviněného a potvrzujících důvodnost trestního stíhání. Naopak obhájce svými otázkami může usilovat o získání odpovědí, které by zněly ve prospěch obviněného. Účast obhájce při výslechu svědků přispívá k tomu, že policejní orgán důsledně zjišťuje nejen skutečnosti svědčící v neprospěch obviněného, ale i skutečnosti v jeho prospěch. Obhájce dbá i na správnou protokolaci úkonů. Pokud by policejní orgán záměrně nezaprotokoloval skutečnosti vyvracející vinu obviněného, může obhájce proti tomu podávat námítky a zabezpečit tak jejich protokolaci.

Někteří svědci, kteří jsou v rozšířeném vyšetřování vyslýcháni, podávali v rámci postupu před zahájením trestního stíhání vysvětlení dle § 158 odst. 3 TŘ. Záznam o podaném vysvětlení jim ale nesmí být v rámci výslechu předestřen a je třeba tyto svědky vyslechnout i ke skutečnostem, které jsou obsahem podaného vysvětlení. Vyslýchající také nesmí připustit, aby svědci pouze odkázali na podané vysvětlení. Pokud svědek, který podával vysvětlení do úředního záznamu, vypovídá při svědecké výpovědi odlišně, nesmí být vůbec upozorněn na to, že v záznamu uvedl odlišné skutečnosti. Policejní orgán se však v přípravném řízení může zabývat skutečnostmi obsaženými v záznamu a posuzovat podle něj věrohodnost výpovědi svědka.⁷⁵ Významnou roli může sehrát i obhájce, který svými vhodně položenými otázkami může přispět k zjištění, zda je svědek věrohodný či nikoli. Pokud nemá obviněný obhájce, pak nemůže s touto pomocí počítat, neboť on sám nemá nárok na účast při výslechu svědka, pouze mu to může policejní orgán umožnit. I v případě, že by mu bylo umožněno účastnit se výslechu svědka a pokládat mu otázky, zpravidla nebude mít takové zkušenosti jako obhájce, aby dokázal zpochybnit výpověď svědka, o níž je přesvědčen, že je nepravdivá.

⁷⁴ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 181

⁷⁵ Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 182

10.5 Právo obhajoby na nahlížení do spisu

Nahlížení do spisu patří k významným procesním oprávněním stran trestního řízení. Právo nahlížet do spisu náleží obviněnému, poškozenému a zúčastněné osobě, jejich obhájci a zmocněnci (§ 65 odst. 1 TR). Tyto osoby jsou oprávněny činit si ze spisů výpisky a poznámky, pořizovat si na své náklady kopie spisu a jejich částí. Smysl oprávnění nahlížet do spisu spočívá v tom, že osoba, která je dle trestního řádu k tomu oprávněná, má možnost získat informace o právním i skutkovém stavu věci a o provedených procesních úkonech.

V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán ze závažných důvodů odepřít právo nahlédnout do spisu, činit si z něj výpisky a poznámky a pořizovat kopie. Tato zákonem předpokládaná možnost omezení práva nahlížet do spisů vyplývá ze skutečnosti, že v počátcích vyšetřování nelze často zabezpečit ochranu důkazních pramenů před jejich poškozením a zničením nebo před jinými aktivitami, sledujícími cíl mařit vyšetřování. Ohroženy mohou být i jiné společenské a individuální zájmy, např. bezpečnost svědků, citlivé osobní údaje nezúčastněných osob, skutečnosti podléhající utajení, přičemž časová tíseň neumožňuje zajistit ochranu těchto legitimních zájmů jiným způsobem.⁷⁶ Závažnost důvodů, pro které orgán odepřel právo nahlížet do spisů, je na žádost osoby, jíž se odepření týká, státní zástupce povinen urychleně přezkoumat. Toto právo nelze odepřít obviněnému a jeho obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy (§ 65 odst. 2 TR).

Osobě, která měla právo být přítomna při úkonu, nemůže být odepřeno nahlédnout do protokolu o tomto úkonu. Obviněnému a jeho obhájci nelze odepřít nahlédnutí do usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 65 odst. 3 TR).

10.6 Skončení vyšetřování a návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování

Pokud policejní orgán uzná vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, umožní obviněnému a jeho obhájci v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Na tuto možnost musí být obviněný a jeho obhájce upozorněn nejméně tři dny předem. Uvedenou lhůtu lze se

⁷⁶ Nález Ústavního soudu III.ÚS 239/04

souhlasem obviněného a obhájce zkrátit (§ 166 odst. 1 TŘ). Účelem institutu skončení vyšetřování je umožnit obviněnému a jeho obhájci seznámit se s výsledky vyšetřování, zejména z hlediska úplnosti a objektivity.⁷⁷ Jedná se tedy o další záruku plného uplatnění práva na obhajobu.

V případě, že by policejní orgán neupozornil obviněného a jeho obhájce na možnost prostudovat spis a učinit návrh na doplnění vyšetřování, půjde o podstatnou vadu přípravného řízení, která bude odůvodňovat vrácení věci státnímu zástupci k došetření.⁷⁸ Stejně tak bude závažnou vadou přípravného řízení, neumožní-li policejní orgán obviněnému a jeho obhájci seznámit se s celým spisem a se všemi provedenými důkazy nebo jim k tomu neposkytne dostatek času.⁷⁹ Prostudování spisu lze považovat za skončené až poté, co i strana obhajoby prohlásí, že doba na prostudování spisu byla dostatečná.

Obviněný a obhájce však nemusí využít možnosti prostudovat spis po skončení vyšetřování. Jedná se o jejich právo, nikoli povinnost. Pokud například v průběhu vyšetřování využívali právo nahlížet do spisů, mohou být již před skončením vyšetřování dobře seznámeni s obsahem vyšetřovacího spisu. V praxi však využívá možnost prostudovat spis vesměs alespoň obhájce. Pokud obviněný nebo obhájce nevyužijí možnost spisy prostudovat, ačkoli byli řádně upozorněni, učiní o tom policejní orgán záznam do spisu a dále postupuje, jako kdyby k tomuto úkonu došlo (§ 166 odst. 2 TŘ).

Pokud obhajoba podá návrh na doplnění vyšetřování, policejní orgán buď vyšetřování doplní v rozsahu, který uzná za potřebný, nebo doplnění odmítne neformálním opatřením. O těchto úkonech policejní orgán učiní záznam ve spisu. Návrh na doplnění vyšetřování má podobu podání. Pokud návrh na doplnění dokazování podává za obviněného obhájce, zpravidla označí jak důkazní prostředek, tak skutečnost, která jím má být zjištěna, aby vytvořil předpoklady k tomu, že policejní orgán shledá doplnění dokazování důvodným.⁸⁰

⁷⁷ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 474

⁷⁸ Srov. 6/1995 Sb. rozh. tr.

⁷⁹ Při posuzování, zda poskytnutá doba k prostudování spisu je přiměřená, je třeba vzít v úvahu zejména rozsah spisu, jeho náročnost, povahu stíhané trestné činnosti, jakož i osobnost obviněného – č. 50/1998 Sb. rozh. tr.

⁸⁰ Vantuch Pavel: *K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu*, Bulletin advokacie, 2/2004, str. 27

Jestliže policejní orgán zhodnotí návrhy na doplnění dokazování jako důvodné, vyšetřování doplní v rozsahu, jaký považuje za nezbytný a poté musí znovu umožnit obviněnému a jeho obhájci prostudovat spisy včetně příloh a případně učinit další návrhy na doplnění vyšetřování. Doplněním vyšetřování je i opakování kteréhokoli vyšetřovacího úkonu, při jehož provedení nebyla dodržena zákonná ustanovení o neodkladných a neopakovatelných úkonech či například o nutné obhajobě.

V případě, kdy policejní orgán nepovažuje navrhané doplňování za nutné, odmítne jej. Protože se odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování děje neformálním opatřením, nemohou proti němu obviněný ani obhájce podat stížnost. O odmítnutí učiní policejní orgán záznam do spisu a vyrozumí obviněného či obhájce. Obviněnému ani obhájci však nezdůvodňuje, proč návrhům obhajoby nevyhověl. Zdůvodní to jen státnímu zástupci, kterému po skončení vyšetřování předkládá spis s návrhem na podání obžaloby (§ 166 odst. 1, 3 TR). Současná úprava se jeví v rozporu s rovností stran a právem obviněného na obhajobu, neboť umožňuje policejnímu orgánu odmítat návrhy obhajoby na dokazování, aniž by je zdůvodnil. De lege ferenda by proto bylo vhodnější, aby policejní orgán musel odmítat návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování formou usnesení.⁸¹

11 Účast obhájce ve zkráceném přípravném řízení

Zkrácené přípravné řízení je institut zavedený novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. Jedná se o zvláštní formu přípravného řízení, která se koná o typově nejméně závažných trestných činech, a jejímž cílem je rychle a neformálně objasnit skutek, ve kterém je spatřován trestný čin, zjištění osoby, důvodně podezřelé z jeho spáchání a vyhledání důkazů. Zkrácené přípravné řízení nese některé znaky vyšetřování (koná se zásadně proti určité osobě, již se sdělí podezření ze spáchání trestného činu) a současně má i určité prvky shodné s prověřováním (osoba, již se sděluje podezření, se stává obviněným až po podání návrhu na potrestání soudu a

⁸¹ Vantuch Pavel: *K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu*, Bulletin advokacie, 2/2004, str. 33

jeho doručení této osobě, formální důkazy se provádějí zásadně až v řízení před soudem).⁸² Zkrácené přípravné řízení lze konat za splnění těchto předpokladů:

- a) jde o trestný čin, o němž přísluší konat v prvním stupni řízení okresnímu soudu a horní hranice trestu odnětí nepřevyšuje tři léta, a
- b) podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, *nebo*
- c) v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů postavit před soud.

Podmínka pod písm. a) přitom musí být splněna vždy, podmínky pod písm. b) a c) jsou alternativní. Podmínka přistižení při činu znamená, že přistižená osoba musí konat nějakou činnost, kterou porušuje nebo ohrožuje zájmy chráněné trestním zákonem. Bezprostředně po činu je přistižena osoba, která má například u sebe věci, které byly použity nebo odcizeny při spáchání trestného činu.⁸³ Kromě pozitivního vymezení, trestní řád upravuje i případy, kdy zkrácené přípravné řízení konat nelze nebo v něm nelze pokračovat. Tyto případy jsou dva a to, je-li dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání zadrženého podezřelého spolu s návrhem na potrestání soudu nebo jsou-li dány důvody pro konání společného řízení o dvou nebo více trestných činech, a alespoň o jednom z nich je třeba konat vyšetřování (§ 179f TR).

Zkrácené přípravné řízení se zpravidla zahajuje sepsáním záznamu o zahájení trestního řízení podle § 158 odst. 3 TR. Hrozí-li však nebezpečí z prodlení, policejní orgán záznam sepiše až po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů. Opis záznamu o sdělení podezření musí doručit podezřelému a jeho obhájci, pokud si ho podezřelý zvolí nebo je mu ustanoven, a do 48 hodin také státnímu zástupci. Odlišně od vyšetřování nemá záznam o sdělení podezření účinky zahájení trestního stíhání. Ty nastávají až okamžikem doručení návrhu na potrestání obviněnému.

⁸² Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 344

⁸³ Jelínek Jirí a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 570

Osoba, proti které se vede zkrácené přípravné řízení, se označuje jako podezřelý. Podezřelý musí být vyslechnut a nejpozději na počátku jeho prvního výslechu mu musí být sděleno, ze spáchání jakého skutku je podezírán a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován a musí se mu dostat řádného poučení. Okamžikem zahájení výslechu, má podezřelý stejná práva jako obviněný (§ 33 odst. 1, 2 TŘ).

Zvláštní postup v rámci zkráceného přípravného řízení trestní řád stanoví v případě, že byl *podezřelý přistižený při činu nebo krátce poté, anebo i jiný podezřelý byl v průběhu zkráceného řízení zadržen* (§ 179b odst. 2 TŘ), neboť ve zkráceném přípravném řízení nemůže být podezřelý vzat do vazby (srov. § 179f TŘ). Zadržený podezřelý má především právo zvolit si obhájce a radit se s nim bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Poté, co je zadržený podezřelý vyslechnut, mohou nastat dvě situace. Buď bude podezřelý po výslechu propuštěn ze zadržení nebo podezřelý propuštěn ze zadržení nebude, ale bude nejpozději ve lhůtě 48 hodin předán s návrhem na potrestání soudu. V takovém případě musí být podezřelému dána přiměřená lhůta (zpravidla jen v hodinách) ke zvolení obhájce, a pokud si ho v této lhůtě nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit (srov. § 36 odst. 4 TŘ).⁸⁴

Ve zkráceném přípravném řízení je účast obhájce soustředěná především na výslech podezřelého. Při výslechu musí být podezřelému dána možnost se k obvinění vyjádřit, vyličit souvisle všechny skutečnosti, které jsou předmětem obvinění, uvést okolnosti a důkazy, které jeho obvinění vyvracejí nebo alespoň zeslabují. Mohou mu být pokládány doplňující otázky k odstranění rozporů nebo nejasností ve stejném rozsahu jako obviněnému. Podezřelému může být také dovoleno, aby dříve než dá odpověď, nahlédl do písemných poznámek, jež musí vyslychajícímu, požádá-li o to, předložit k nahlédnutí. O výpovědi podezřelého se sepisuje protokol. Protokol o výslechu podezřelého lze číst u hlavního líčení ve zjednodušeném řízení před soudem za podmínek § 207 odst. 2 TŘ a lze ho použít k vydání trestního příkazu.⁸⁵

Účast obhájce při jiných úkonech přichází v úvahu jen výjimečně, protože orgány činné v trestním řízení konají úkony podle hlavy deváté TŘ, to znamená, že

⁸⁴ Šámal Pavel: *Zkrácené přípravné řízení*, Trestněprávní revue, 1/2002

⁸⁵ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 571

se především pořizují úřední záznamy o vysvětlení osob a provádějí se další úkony dle § 158 odst. 3, 5 TŘ bez účasti obhájce (např. ohledání věci a místa činu, snímání daktyloskopických otisků, vyžádání odborného vyjádření od příslušných orgánů). Úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů dle § 158 odst. 3, 5 TŘ lze číst ve zjednodušeném řízení před soudem, pokud s tím obviněný a státní zástupce souhlasí (§ 314d odst. 2 TŘ).

Aktivita obhájce ve zkráceném přípravném řízení se nebude lišit od jeho konání při ostatních formách přípravného řízení, ale bude limitována krátkou dobou trvání zkráceného přípravného řízení. V důsledku časového limitu mohou být kladeny na obhajobu větší nároky, zejména usiluje-li obhájce o dosažení zahájení trestního stíhání a vyšetřování ve standardním přípravném řízení, ve kterém jsou možnosti obhajoby širší. Ve zkráceném přípravném řízení se totiž zpravidla procesní dokazování neprovádí, to je ponecháno až na zjednodušené řízení před samosoudcem, kde obviněný i obhájce mohou uplatnit svá práva v širším měřítku.⁸⁶

Při skončení zkráceného přípravného řízení policejní orgán neupozorňuje obviněného a jeho obhájce na možnost prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění dokazování.⁸⁷ Zkrácené přípravné řízení musí být skončeno nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání (§ 179b odst. 4 TŘ). Ve této lhůtě musí být na podezřelého již podán návrh na potrestání k soudu (srov. § 179a odst. 1 TŘ). To znamená, že policejní orgán, pokud nerozhodne o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 TŘ, musí sepsat stručnou zprávu o výsledku zkráceného přípravného řízení a předložit ji státnímu zástupci tak, aby státní zástupce stihl v zákonem stanovené lhůtě podat návrh na potrestání k soudu. Lhůtu pro skončení zkráceného přípravného řízení může státní zástupce prodloužit, nejvýše však o deset dní [§ 179f odst. 2 písm. a)].⁸⁸ Státní zástupce však nemusí podat návrh na potrestání, ale může učinit jiné rozhodnutí (§ 179c odst. 2, 3 TŘ).

⁸⁶ Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005, str. 489

⁸⁷ Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005, str. 572

⁸⁸ Srov. Šámal Pavel: *Zkrácené přípravné řízení*, *Trestněprávní revue*, 1/2002

Závěr

Právo na obhajobu v přípravném řízení prošlo velkou změnou od roku 1961, kdy bylo přípravné řízení pro stranu obhajoby neveřejné, přes novelu z roku 1965, která dala možnost obhájci účastnit se vyšetřovacích úkonů a klást vyslychaným osobám otázky až po velkou novelu z roku 2001, která přesunula těžiště dokazování v řízení před soud, omezila výslechy svědků ve standardním vyšetřování, ale na druhou stranu jasně deklarovala oprávnění stran, tedy i strany obhajoby, na vyhledání, předložení nebo navržení provedení důkazů.

Důležitou složkou práva na obhajobu je právo obviněného zvolit si obhájce. Z hlediska obhajoby považuji za významné, že trestní řád dává obviněnému možnost zvolit si i více obhájců, což se uplatní zejména u právně a skutkově složitějších případů. Trestní řád nestanoví žádná omezení v případě plurality obhájců a obviněnému stanoví jedinou povinnost, aby určil obhájce k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Myslím si, že z hlediska procesní ekonomie by měla právní úprava plurality obhájců zakotvit určitá omezení. Za potřebné nepovažuji ani tak omezení počtu obhájců, které si obviněný zvolí, jako je tomu v některých zahraničních úpravách, ale *de lege ferenda* bych navrhovala zavedení pravidel, která by bránila rozmnožovat například přednesy či závěrečné řeči v hlavním líčení.

Současná úprava účasti obhájce v přípravném řízení odpovídá tomu, že těžiště dokazování a rozhodování leží v hlavním líčení. Proto se obhájce od zahájení trestního stíhání může účastnit všech úkonů, jejichž výsledek lze použít v řízení před soudem jako důkaz. Účast obhájce v přípravném řízení se odvíjí od formy přípravného řízení, která se v daném případě koná. Největšího uplatnění nachází v případě rozšířeného vyšetřování, kde je možné provádět výslechy svědků bez omezení a obhájce má nárok se těchto vyšetřovacích úkonů zúčastnit.

V případě standardního vyšetřování je výslech svědků omezen na pět případů. Zákonné vymezení případů, kdy je nutné provést výslech svědka ve standardním vyšetřování, však nepovažuji za zcela vyhovující. V praxi vznikají problémy například ohledně určení, zda se jedná o osobu, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti. Zákon totiž nestanoví, jakým způsobem má policejní

orgán tuto skutečnost posoudit, a ten ji tak často posuzuje dle vlastního uvážení. Myslím si, že by v takovém případě mělo být stanoveno, že je třeba si vyžádat odborné vyjádření, případně jiný, ale jasně daný postup. De lege ferenda by bylo vhodné stanovit přesnější a jasnější kritéria pro nutné výsledky svědků ve standardním vyšetřování, aby v praxi nenastávaly pochybnosti, zda výslech provést či nikoli.

Poté, co policejní orgán považuje vyšetřování za skončené, má povinnost umožnit obviněnému a obhájci prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Toto oprávnění obhajoby považuji za důležité, neboť obviněný i obhájce si mohou udělat ucelený obrázek o tom, jakým směrem se vyšetřování vyvíjí. Mají také možnost zhodnotit, zda policejní orgán během vyšetřování učinil vše, co je potřeba, a pokud tomu tak není, mohou učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Policejní orgán má právo odmítnout navrhané doplnění vyšetřování, pokud ho nepovažuje za nutné. O odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování obviněného nebo jeho obhájce pouze vyrozumí, aniž by jim zároveň musel zdůvodnit, proč navrhané doplnění odmítl, což považuji za nedostatek současné právní úpravy, a proto bych de lege ferenda navrhovala, aby policejní orgán musel odmítat návrhy na doplnění vyšetřování formou usnesení.

Seznam literatury:

Seznam použitých odborných knih:

- Císařová Dagmar, Jüttner Alfréd: *Obhajoba v československém trestním řízení*, Orbis Praha, 1965
- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: *Trestní právo procesní*, 4. aktualizované vydání, Linde 2006
- Jelínek Jiří a kol.: *Trestní právo procesní*, IV. vydání, Eurolex Bohemia, Praha, 2005
- Jelínek Jiří a kolektiv: *Trestní zákon a trestní řád*, 23. vydání, Linde, Praha 2005
- Šámal Pavel: *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, Codex, Praha 1999
- Šámal, Novotný, Růžička, Vondruška, Novotná: *Přípravné řízení trestní*, 2. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2003
- Šámal, P., Král V., Baxa J., Púry F.: *Trestní řád, Komentář, 1.díl*, 4. vydání, Praha, C. H. Beck, 2002
- Vantuch Pavel: *Obhajoba obviněného*, 2. vydání, Praha, 2002

Seznam použitých odborných časopisů:

- Dresslerová Soňa: *Obhajoba ex offo – zlatý důl?*, Bulletin advokacie, č. 9/2000
- Fišer Karel: *Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými*, Bulletin advokacie, 1/1999
- Jelínek Jiří: *Novelizace trestního řádu v roce 1993 (dokončení)*, Bulletin advokacie, 3/1994
- Jelínek Jiří: *Novelizace trestního řádu v roce 1993*, Bulletin advokacie, 2/1994
- Jelínek Jiří: *Obviněný a jeho právo na obhajobu*, Bulletin advokacie, č. 2/1999

- Koláčková Jana, Šimková Kateřina: *Právo na spravedlivý proces v prostoru Evropských společenství*, Právní fórum, č. 11/2005
- Mandák Václav: *K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného*, Trestněprávní revue, 1/2006
- Mandák Václav: *Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek*, Trestněprávní revue, 7/2003
- Pácal Jiří, Handla Jiří: *Prvé zkušenosti soudů s aplikací novely TrŘ provedené zákonem č. 265/2001 Sb.*, Právní zpravodaj, C. H. Beck, č. 12/2003
- Šámal Pavel: *Zkrácené přípravné řízení*, Trestněprávní revue, 1/2002
- Štěpán Jan: *Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu*, Bulletin advokacie, 11 -12/2001
- Vantuch Pavel: *K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu*, Bulletin advokacie, 2/2004
- Vantuch Pavel: *Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce*, Bulletin advokacie, 6/2004
- Vantuch Pavel: *Vyhledání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení*, Bulletin advokacie, č. 7 – 8/2005
- Vantuch Pavel: *Zadržaná podezřelá osoba a její právo na obhajobu*, Právní rozhledy, 11/1998